

Materiały faktograficzne

Ewelina Bagniewska

Raport z analizy potencjału turystyczno-kulturowego Bydgoszczy i powiatu bydgoskiego

1. Dane dotyczące przebiegu badania:

Obszar badania: powiat bydgoski

Lokalizacja: województwo kujawsko-pomorskie

Zasięg: mikroregion

Metodologia: metoda oceny potencjału turystyczno-kulturowego mikroregionów

Zawarta w: Mikos von Rohscheidt A., 2010, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*

(Wyd. 2.) Wyd. KulTour.pl, Poznań, 447-472.

Kwerenda źródłowa literatury i materiałów: lipiec 2013

Badania terenowe: sierpień 2013

Przeprowadzający badanie: Ewelina Bagniewska

Data wypełnienia formularza: 17.09.2013.

2. Formularz waloryzacyjny mikroregionu:

Kategoria I:

I.A. Zabytki

I.A. a) Obiekty sakralne

Historyczna bazylika (za pierwsze dwie, punkty tylko wówczas, jeśli nie są katedrami) (6)

Bazylika Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Koronowie, XIV-XVIII wiek (6)

Mniejszy lub częściowo zachowany historyczny zespół sakralny (za pierwsze dwa) (3)

Zespół poklasztorny bernardynów w Bydgoszczy, XVI-XIX wiek (3)

Zespół poklasztorny klarysek w Bydgoszczy, XVI-XIX wiek (3)

Zespół poklasztorny opactwa cystersów w Koronowie, XIII-XVIII wiek (0)

Sanktuarium historyczne o znaczeniu krajowym lub regionalnym (diecezjalnym) (jedno pierwsze) (6)

Sanktuarium Matki Boskiej Pięknego Miłości z obrazem Matki Bożej Pięknego Miłości (Matki Boskiej z Różą), XVII wiek (6)

Sanktuarium Matki Boskiej Byszewskiej Królowej Krajny z obrazem Matki Boskiej Królowej Krajny, XV wiek (0)

Inne sanktuarium tej rangi lub sanktuarium o znaczeniu regionalnym bez historycznego kultu (za pierwsze dwa) (3)

Sanktuarium Królowej Męczenników – Kalwaria Bydgoska z obrazem Matki Boskiej Królowej Męczenników (3)

Inna świątynia innych wyznań i religii Z (2)

Kościół metodystów w Bydgoszczy, ul. Pomorska 41, k. XIX wieku (2)

Cerkiew prawosławna p.w. św. Mikołaja w Bydgoszczy, ul. Nowy Rynek 5 (2)

(W Bydgoszczy i w Koronowie działają też Sale Królestwa Świadców Jehowy. W Bydgoszczy i w powiecie znajduje się też wiele byłych zborów ewangelickich i ewangelicko-augsburskich z XIX i XX wieku, także w: Solec Kujawski, Sicienko, Kruszyn, Nowa Wieś Wielka, Dąbrowa Chełmińska, Ciele. Obecnie przekształcone w kościoły wyznania rzymsko-katolickiego.)

Aktualna siedziba biskupia (6)

Kościół Katedralny Kuria Diecezjalna ul. ks. Tadeusza Malczewskiego 1 w Bydgoszczy (6)

Inny obiekt sakralny o znacznych walorach architektonicznych (za pierwsze trzy) (4)

Zespół bazyliki pw. św. Wincentego a'Paulo i klasztoru misjonarzy w Bydgoszczy (4)

Kościół par. pw. św. Wojciecha w Boluminku – XVIII wiek (4)

Kościół par. pw. śś. Mikołaja, Stanisława i Jana Chrzciciela w Ostromecku (4)

Kościół drewniany fil. pw. śś. Marii Magdaleny i Katarzyny we Włókach (0)

Kościół fil. pw. św. Andrzeja w Koronowie – XIV wiek (0)

Kościół par. pw. św. Trójcy w Byszewie (0)

Kościół drewniany par. pw. Podwyższenia Krzyża Św. w Żołądowie (0)

Kościół par. pw. św. Anny w Łąsku Wielkim – XVIII wiek (0)

Kościół par. pw. św. Michała Archanioła we Wtelnie – XVIII wiek (0)

I.A. b) Zamki i pałace:**Zamek lub pałac historyczny ZD (za pierwsze trzy) (3)**

Pałac Stary zespołu pałacowo-parkowego w Ostromecku – XVIII wiek (3)

Zamek lub pałac stylizowany D (za pierwsze dwa*) (2)

Pałac Nowy zespołu pałacowo-parkowego w Ostromecku – XIX wiek (2)

Pałacyk myśliwski w Brzozie – XIX wiek (2)

(Zespół pałaców i dworów, głównie z XIX wieku m. in w: Wtelnie, Wojnowie, Włókach, Wierzchucinku, Witoldowie, Słupowie, Łoskoniu, Kruszynie, Lisim Ogonie, Karolewie, Gościeradzu)

Ruina historycznego zamku, pałacu, grodu niedostępna (za pierwsze trzy**) (1)**

Ruiny zamku w Nowym Jasińcu (0)

I.A. c) Inne zabytkowe obiekty architektoniczne i techniczne:**Średniowieczny cenny zespół urbanistyczny z rynkiem i ulicami, zachowany w znacznej części (za pierwsze trzy) (12)**

Bydgoszcz – centrum układu urbanistycznego stanowi Stary Rynek z odbiegającymi od niego pod kątem prostym ulicami (3)

Koronowo – dzielnica Starego Miasta z XIV wieku (3)

Inny cenny zespół urbanistyczny na przynajmniej krajową skalę (10)

Zespół budynków Wyspy Młyńskiej (6)

Budynek o znacznych walorach architektonicznych ZD (pierwsze trzy **) (4)

Miejska Biblioteka Publiczna, ul. Stary Rynek Nr 24, Bydgoszcz (4)

Poczta Główna, ul. Jagiellońska Nr 6 (4)

Hotel „Pod Orłem” ul. Gdańska Nr 14, Bydgoszcz (4)

Hala Targowa ul. Podwale Nr 5, Bydgoszcz (0)

Secesyjna kamienica przy ulicy Augusta Cieszkowskiego Nr 2, Bydgoszcz (0)

Budynek – miejsce ważnych wydarzeń ZD (pierwsze dwa*) (4)**

Urząd Miejski Dawne Kolegium Jezuitów w Bydgoszczy (0)

Ruiny fortyfikacji miejskich (1)

Relikty miejskich murów obronnych, ul. Wały Jagiellońskie, Pod Blankami, Nowy Rynek (1)

Częściowo zniszczone lub niedostępne obiekty związane z innymi grupami etnicznymi (pierwsze dwa) (1)

Synagoga w Bydgoszczy Fordonie z XVIII wieku (1)

Synagoga w Koronowie, ul. Sienkiewicza 2, od 1938 roku Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” (1)

Dom mieszkalno-gospodarczy mennonicki ul. Toruńska 406 (0)

Zabytek techniki/obiekt przemysłowy o znaczeniu krajowym ZD (pierwsze dwa*) (7)

DAG Fabrik Bromberg (7)

Zespół Kanału Bydgoskiego (Starego i Nowego), w tym szlak wodny z urządzeniami hydrotechnicznymi (9 śluz, 1 jaz), 6 budynków maszynowni, 2 budynki sterowni, 3 budynki obsługi, 5 budynków mieszkalnych „dom śluzowego” (7)

Młyny Rothera na Wyspie Młyńskiej (0)

Młyn Baerwalda - obecny hotel Słoneczny Młyn (0)

Zabytek techniki/obiekt przemysłowy o znaczeniu regionalnym ZD (do trzech ***) (3)

Wodociągowa wieża ciśnień w Bydgoszczy, ul. Filarecka (3)

Most kolejowy nad rzeką Krzemionką w Buszkowie (0)

Most kolejowy wąskotorowy nad rzeką Brdą w Koronowie (0)

Młyn wodny „Diabelski Młyn” w Koronowie (0)

Zespół Śluzy Miejskiej Nr 2 w Bydgoszczy, w tym śluza, 3 budynki maszynowni, budynek sterowni, dom śluzowego (0)

Zespół obiektów budowlanych Wytwórni Wód Stołowych w Ostromecku (0)

Zachowane w znacznej części zespoły zabytkowe związane z dziejami innych niż polska grup etnicznych (za pierwsze dwa zespoły) (7)

Grodzisko kultury lużyckiej w Gzinie (7)

I.A. d) Obiekty militarne:

Pojedyncze zachowane obiekty forteczne ZD (za pierwsze dwa***) (2)

Tajny obiekt wojskowy – bunkier Krapiewo (2)

Skansen historyczno-wojskowy w Kruszynie (2)

Dodatkowe punkty za wszystkie obiekty wpisanych powyżej klas:

Za stałych przewodników obiektowych w języku polskim (pierwsze pięć*) (2)

Zespół pałacowo-parkowy w Ostromecku (2)

Własny materiał informacyjny po obiekcie jak publikacje monograficzne, albumy (za pierwsze trzy obiekty) (1)

Zespół pałacowo-parkowy w Ostromecku – foldery, broszury (1)

I.B. a) Budynki historyczne i monumenty:

Monumenty (pomniki) o znaczeniu regionalnym (do trzech) (2)

Pomnik Mariana Rejewskiego w Bydgoszczy (2)

Pomnik 16. Pułku Ułanów Wielkopolskich w Bydgoszczy (2)

Pomnik Chwały Oręża Polskiego ku czci zwycięskiej bitwy z Krzyżakami pod Wilczem (Koronowem) - 10 października 1410 roku (2)

Pomnik Leona Barciszewskiego (0)

Pomniki lub obiekty małej architektury o znaczeniu lokalnym (do trzech***) (1)

Pomnik Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (0)

Pomnik św. Jana Nepomucena (0)

Fontanna Potop w Bydgoszczy (0)

Pomnik poległych w dolinie śmierci w Bydgoszczy (0)

Pomnik Walki i Męczeństwa Ziemi Bydgoskiej (0)

Obelisk ku czci poległych na Szwederowie (0)

Brzoza - Pomnik Powstańców Wielkopolskich 1918-1919 w Brzozie (0)

Łuczniczka (0)

Przechodzący przez rzekę Brdę (0)

Dzieci bawiące się z gęsią (0)

Obelisk pamiątkowy dla żołnierzy poległych w 1945 roku w walkach o wyzwolenie Koronowa i okolicy (0)

- Obelisk pamiątkowy pamięci Polaków rozstrzelanych przez hitlerowców w 1939 roku w Solcu Kujawskim* (0)
- Białe Błota - Pomnik Ofiar Terroru Hitlerowskiego 1939-1945 w Białych Błotach* (0)
- Miejsca historyczne o znaczeniu krajowym (do trzech) (4)
- Miejsce Bitwy pod Koronowem z Krzyżakami w 1410 roku* (4)
- Miejsca historyczne o znaczeniu regionalnym (do trzech **) (2)
- Wzgórze Dąbrowskiego – miejsce szturmu Bydgoszczy przez gen. H. Dąbrowskiego podczas insurekcji kościuszkowskiej w r. 1794* (2)
- Dolina Śmierci – masowe miejsce mordu mieszkańców Bydgoszczy w 1939 roku* (2)
- Krwawa niedziela – wydarzenia 3-4 września 1939 roku po agresji III Rzeszy na Polskę - ulica Gdańska* (0)
- Miejsca związane z biografią osób o krajowym znaczeniu (do 3) ZD (2)
- Biblioteka Miejska przy ul. Stary Rynek 24 – miejsce pracy aplikanta w Trybunale Koronnym – Józefa Wybickiego* (2)
- Miejsca związane z biografią osób o krajowym znaczeniu, niedostępne lub częściowo zachowane (za pierwsze dwa*) (1)
- Miejsce zamieszkania malarza Leona Wyczółkowskiego – dworek w Gościeradzu* (1)
- Miejsca związane z biografią osób o regionalnym znaczeniu (za pierwsze dwa) (1)
- Pałac Stary w Ostromecku – miejsce działalności dyrektora Filharmonii Pomorskiej Andrzeja Szwalbe* (1)
- Miejsce zamieszkania dr Jana Bizuela – kamienica przy ul. Cieszkowskiego Nr 3 w Bydgoszczy* (1)
- Miejsce zamieszkania architekta Józefa Święcickiego – kamienica przy ulicy Cieszkowskiego Nr 2 w Bydgoszczy* (0)
- Miejsce zamieszkania dyrektora Filharmonii Pomorskiej Andrzeja Szwalbe – kamienica przy ulicy Dworcowej Nr 75 w Bydgoszczy* (0)

I.B. b) Cmentarze historyczne

- Nekropola zbiorowa znanych osobistości w skali regionu (do trzech) (2)
- Cmentarz rzymskokatolicki tzw. starofarny w Bydgoszczy - Teofil Magdziński, Maksymilian Piotrowski, Emil i Stanisław Warmińscy, Sebastian Malinowski, mogiła żołnierzy francuskich poległych w wojnie prusko-francuskiej* (2)
- Cmentarz rzymskokatolicki tzw. nowofarny w Bydgoszczy – Witold Belza, Jan Bizuel, ks. Ryszard Markwart, Hieronim Konieczka, Adam Grzymała-Siedlecki* (2)
- Pojedyncze miejsca pochówku osobistości znanej w skali kraju (do trzech) (2)
- Cmentarz przy kościele pw. św. Michała Archaniola we Wtelnie – Leon Wyczółkowski* (2)
- Pojedyncze miejsca pochówku osobistości znanej w skali regionu (do trzech) (1)
- Cmentarz rzymskokatolicki parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa – Andrzej Szwalbe* (1)
- Inny cmentarz zabytkowy z ciekawymi obiektami sztuki sepulkralnej*** (do dwóch) ZD (1)
- Cmentarz parafialny rzymskokatolicki św. Jana w Bydgoszczy Fordonie – najstarszy zachowany cmentarz pochodzący z XVIII wieku* (0)

I.B. c) Budowle współczesne

- Budowle współczesne o wysokiej wartości architektonicznej (do trzech**) (1)
- Opera Nova w Bydgoszczy* (1)
- „Nowy Spichlerz” - siedziba BRE Banku w Bydgoszczy* (1)

I.C) Pojedyncze dzieła sztuki:

Pojedyncze obiekty sztuki o znaczeniu regionalnym (do trzech*) (3)

Późnorenesansowa chrzcielnica w Katedrze pw. śś. Marcina i Mikołaja w Bydgoszczy (3)

Obraz Matki Boskiej z Różą w Katedrze pw. śś. Marcina i Mikołaja w Bydgoszczy, XV wiek (3)

Pajaki mosiężne gotyckie (XV wiek) i barokowe (XVII-XVIII wiek) w Kościele Klarysek w Bydgoszczy (3)

Monstrancja barokowa w kościele pw. Św. Trójcy w Byszewie, XVII wiek (0)

Barokowa monstrancja w Bazylice Wniebowzięcia NMP w Koronowie, XVIII wiek (0)

I.D. Muzea i wystawy (w tym skanseny, galerie, muzea techniki)

Muzea o znaczeniu krajowym (do trzech) (8)

Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy (8)

Exploseum – Muzeum Zakładów Zbrojeniowych DAG Fabrik Bromberg (8)

Muzea o znaczeniu regionalnym (do trzech) (5)

Galeria Miejska BWA w Bydgoszczy (5)

Muzeum Wojsk Lądowych w Bydgoszczy (5)

Muzeum Fotografii w Bydgoszczy (5)

Muzeum Mydła i Historii Brudu w Bydgoszczy (0)

Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego w Bydgoszczy (0)

Muzeum Ziemi im. Karola Sabatha w Solcu Kujawskim (0)

Muzeum regionalne założone przez Bronisława Zamojdzina w Karolewie (0)

Muzeum Oświaty Ziemi Bydgoskiej (0)

Muzea o znaczeniu lokalnym (do trzech***) (2)

Muzeum Solca im. księcia Przemysła w Solcu Kujawskim (0)

Muzeum Wodociągów w Bydgoszczy - Wieża Ciśnień i Hala Pomp (0)

Galeria Sportu Bydgoskiego (0)

Muzeum Kanału Bydgoskiego (0)

Muzeum Farmacji w Bydgoszczy (0)

Muzeum Straży Pożarnej w Solcu Kujawskim (0)

Inne muzea typu skansenowskiego (za pierwsze dwa) (6)

Skansen-rozeń w Stopce (6)

Organizacja Nocy Muzeów w regionie na mniejszą skalę (3-9 placówek) (2)

Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy, Muzeum Fotografii w Bydgoszczy,

Galeria Miejska BWA w Bydgoszczy (2)

Lokalne izby pamięci, ogólnodostępne prywatne kolekcje pamiątek (do trzech***) (1)

Izba pamięci Adama Grzymały Siedleckiego w Bydgoszczy (0)

Izba Tradycji Bydgoskich Dróg Żelaznych (0)

Izba Pamięci Marszałka Józefa Piłsudskiego w Bydgoszczy (0)

Izba pamięci ruchu chłopskiego 1980-1981 w ZSA-E im. Bronisława Zamojdzina w Karolewie (0)

Regionalna Izba pamięci w Koronowie (0)

Samodzielne prezentacje multimedialne (za pierwsze dwie) (4)

Makieta miasta - Bydgoszcz w dawnych wiekach (4)

Wersje obcojęzyczne ekspozycji i prezentacji multimedialnych (do dwóch) (za każdą 1)

Makieta miasta – Bydgoszcz w dawnych wiekach (3 wersje językowe) (2)

Przy uwzględnionych powyżej muzeach dodatkowe punkty za:

Ekspozycje i prezentacje multimedialne (2)

Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy (2)

Galeria BWA w Bydgoszczy (2)

Exploseum – Muzeum Zakładów Zbrojeniowych DAG Fabrik Bromberg (2)

Wersje obcojęzyczne przewodników elektronicznych (do dwóch języków za każdy:) (1)

Muzeum Wodociągów w Bydgoszczy - Wieża Ciśnień – j. angielski, j. niemiecki, j. rosyjski (0)

Przewodnicy obiektowi stali (2)

Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy (2)

Exploseum – Muzeum Zakładów Zbrojeniowych DAG Fabrik Bromberg (2)

Muzeum Wojsk Lądowych w Bydgoszczy (2)

Muzeum Mydła i Historii Brudu w Bydgoszczy (0)

Przewodnicy obiektowi na wcześniejsze zamówienie (1)

Galeria BWA w Bydgoszczy (0)

Przewodnicy obiektowi obcojęzyczni stali za każdy język do trzech (1)

Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego – j. angielski, j. niemiecki (2)

Muzeum Wojsk Lądowych w Bydgoszczy - j. angielski (1)

Exploseum – Muzeum Zakładów Zbrojeniowych DAG Fabrik Bromberg - j. angielski (1)

Muzeum Mydła i Historii Brudu w Bydgoszczy – j. angielski (0)

Własny materiał informacyjny, opracowania wydawany nie wcześniej niż przed 5 laty (1)

Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy (1)

Exploseum – Muzeum Zakładów Zbrojeniowych DAG Fabrik Bromberg (1)

Galeria Miejska BWA w Bydgoszczy (1)

Muzeum Wojsk Lądowych w Bydgoszczy (1)

Wersje obcojęzyczne własnego materiału informacyjnego (minimum dwie wersje) (1)

Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy (1)

Galeria Miejska BWA w Bydgoszczy (1)

Sklep muzealny otwarty w godzinach pracy muzeum (1)

Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy (1)

Muzeum Wojsk Lądowych w Bydgoszczy (1)

Opis zbiorów w językach obcych (1)

Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy (1)

Galeria Miejska BWA w Bydgoszczy (1)

Przy muzeach regionalnych i lokalnych punkty dodatkowe za:

Stałe godziny otwarcia (1)

Galeria Miejska BWA w Bydgoszczy (1)

Muzeum Fotografii w Bydgoszczy (1)

I.E. Eventy kulturowe:

Regularne eventy kultury wysokiej o znaczeniu międzynarodowym (7)

Międzynarodowy Konkurs Młodych Pianistów „Arthur Rubinstein in memoriam” - co dwa lata w Bydgoszczy (7)

Regularne eventy kultury wysokiej o znaczeniu krajowym (do dwóch) (4)

Bydgoski Festiwal Muzyczny – corocznie (4)

Festiwal Prapremier – corocznie (4)

Bydgoski Festiwal Operowy – corocznie (0)

Ogólnopolski Festiwal Interpretacji Piosenki Aktorskiej (0)

(Równie ważne eventy kultury wysokiej na krajową skalę to Międzynarodowy Festiwal Reportażu Telewizyjnego – Camera Obscura oraz czy OFF-Era Filmowa.)

- Regularne eventy kultury wysokiej o znaczeniu regionalnym (do dwóch) (4)
Never seen in Bydgoszcz – corocznie (4)
Akademia w zabytkach Bydgoszczy – corocznie (4)
- Regularne eventy kultury masowej o znaczeniu międzynarodowym (7)
Międzynarodowy Festiwal Sztuki Autorów Zdjęć Filmowych Plus Camerimage – od 2010 roku corocznie (7)
- Regularne eventy kultury masowej o znaczeniu regionalnym (do trzech) (4)
Bydgoski Festiwal Wodny Ster na Bydgoszcz - corocznie (4)
Misterium Męki Pańskiej w Bydgoskiej Dolinie Śmierci – corocznie (4)
Jarmark Świętojański – corocznie (4)
(Ważnym wydarzeniem kultury masowej w regionie jest także Bydgoszcz Buskers Festiwal - Międzynarodowe Spotkania Artystów Ulicznych)
- Regularne inscenizacje historyczne lub militarne o znaczeniu regionalnym (do dwóch) (4)
„Jak to Szwed pod Bydgoszczą wojował” w zespole pałacowo-parkowym w Ostromecku – corocznie (4)
Bitwa pod Koronowem – corocznie (4)
BYDGOSZCZ 1945 – corocznie (0)
- Regularne eventy kultury masowej o znaczeniu krajowym (do trzech) (6)
Koncert pamięci Andrzeja Zauchy (6)
- Rzadsze eventy kultury wysokiej lub masowej o znaczeniu międzynarodowym (jeden) (4)
Festiwal Musica Antiqua Europae Orientalis – co trzy lata (4)
(Odbywa się także Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. I. J. Paderewskiego)
- Regularne działanie na terenie regionu grup inscenizacji historycznej (za pierwsze dwie) (5)
Kujawska Brać Szlachecka - Bydgoszcz (5)
Grupa Rekonstrukcji Historycznej 62. Pułku Piechoty Wielkopolskiej (5)

I.G. Kulturowo znacząca oferta przyrodnicza:

- ZOO, Akwaria, Parki Dzikich Zwierząt, inne duże obiekty zoologiczne (za każdy do trzech) (4)
Ogród Fauny Polskiej ZOO Myślecinek (4)
- Park Krajobrazowy na terenie regionu (do trzech) (2)
Zespół Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego (2)
- Rezerваты przyrody na terenie regionu (poza Parkami Narodowymi i Krajobrazowymi) (do trzech) (1)
Rezerwat przyrody Wielka Kępa Ostromecka (1)
Rezerwat przyrody Mała Kępa Ostromecka (1)
Rezerwat przyrody Las Mariański (1)
- Ogród Botaniczny, Palmiarnia, Arboretum (za pierwsze dwa obiekty) (4)
Ogród Flory Polskiej – Ogród Botaniczny Myślecinek (4)
Ogród Botaniczny UKW Bydgoszcz (4)
Ogród Zimowy w Jurapark – Solec Kujawski (0)
- Ogród przy rezydencji, park kultywowany (za pierwsze dwa obiekty) (2)
Zespół pałacowo-parkowy w Ostromecku (2)
(Na terenie powiatu znajduje się wiele pałaców i dworów z zachowanymi parkami krajobrazowymi: Kruszyn, Huta, Kotomierz, Pauliny, Trzęsacz, Żołędowo, Mochle, Krapiewo, Szupowo, Wierzchucinek, Wojnowo, Rudy.)
- Park miejski duży, kultywowany, bez obiektów sztuki* (za pierwsze dwa) (1)
Park Centralny w Bydgoszczy (1)
Park Dzielnicowy „Wisła” (1)
- Park miejski mniejszy (powierzchnia od 1-4 ha) z obiektami sztuki** (za pierwszy) (1)
Park Kazimierza Wielkiego (1)
Park Jana Kochanowskiego w Bydgoszczy (0)

I.H. Szlaki kulturowe:

Przebiegające przez region materialne lub realne szlaki turystyczne o znaczeniu krajowym (za pierwsze dwa) (6)

Pomorski Szlak Cysterski (pierścień Koronowo) - Sanktuarium Matki Boskiej Byszewskiej Królowej Krajny, Kościół pw. św. Trójcy i Narodzenia NMP w Byszewie; kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Koronowie – szlak realny (6)

Wirtualne szlaki turystyczne, przebiegające przez teren regionu (za pierwsze trzy) (2)

Szlak „Powstania Kościuszkowskiego na Kujawach” - Bydgoszcz Błonie – las „szubiński” – Trzciniac – Zielonka – Bydgoskie Łąki Nadnoteckie – Kanał Notecki – śluza Dębinek – Noteć – Władysławowo – Pszczółczyn – Kapie – Łabiszyn (2)

Szlak „Powstania Wielkopolskiego” - Bydgoszcz Prądy – Lisi Ogon – Drzewce – Murowaniec – most przez kanał – Zamość – Rynarzewo (2)

Wirtualne trasy tematyczne w miejscowościach regionu (za pierwsze trzy) (1)

Szlak czerwony „Martyrologii Solecczan” - szlak po Solcu Kujawskim (1)

Szlak „Jezior Koronowskich” - Wudzyn – prom Sokole-Kuźnica – Krówka – Łąsko Wielkie – Buszkowo – Byszewo – Koronowo – Samociążek – Stronno - teren powiatu (1)

Szlak „Wolnościowy” - Bydgoszcz Stare Miasto – Wzgórze Dąbrowskiego – Glinki – lasy bielickie – Emilianowo – Piecki – Prądocin - Dobromierz – Nowa Wieś Wielka – teren powiatu (1)

Podziemne trasy turystyczne stale dostępne na terenie regionu (7)

Podziemna trasa turystyczna na terenie fabryki DAG w Bydgoszczy (7)

Kategoria II: Elementy obsługi turystycznej:**II.A. Informacja turystyczna:**

Informacja turystyczna na miejscu, regularnie czynna (2)

Bydgoskie Centrum Informacji Turystycznej (2)

Punkt informacji turystycznej w Koronowie (2)

Informacja w językach obcych (za każdy język do trzech) (1)

j. angielski, j. niemiecki, j. francuski, j. portugalski (3)

Przewodnicy miejsca lub terenowi na zamówienie (3)

Dostępni – Biuro turystyki Visite.pl w Bydgoszczy, Regionalny oddział PTTK (3)

Przewodnicy miejsca lub terenowi (za każdy język do czterech) (1)

Biuro turystyki Visite.pl – j. angielski, j. niemiecki, j. włoski, j. rosyjski (4)

Aktualny własny materiał informacyjny wysokiej jakości na temat regionu lub jego miejscowości (ogólnie) (2)

Dostępny (2)

Wersje obcojęzyczne materiału informacyjnego wysokiej jakości (każdy język do trzech) (1)

j. angielski (1)

j. niemiecki (1)

Pozostały aktualny materiał informacyjny (1)

Dostępny – broszury, ulotki (1)

Wersje obcojęzyczne pozostałego materiału informacyjnego (od dwóch języków) (1)

j. niemiecki, j. angielski, j. francuski, j. rosyjski, j. szwedzki, j. niemiecki, j. hiszpański (1)

j. Hiszpański (1)

II.B. Infrastruktura turystyczna:

Hotele 5,4,3,2,1 – gwiazdkowe, hostele, schroniska, kwatery zorganizowane – (za pierwsze dwa obiekty każdej kategorii) (2)

- Hotele pięciogwiazdkowe (2)
Hotel Bohema w Bydgoszczy (2)
- Hotele czterogwiazdkowe (2)
Hotel City w Bydgoszczy (2)
Hotel Pod Orłem w Bydgoszczy (2)
- Hotele trzygwiazdkowe (2)
Hotel Brda w Bydgoszczy (2)
Hotel Autos w Solcu Kujawskim (2)
- Hotele dwugwiazdkowe (2)
Hotel Zawisza w Bydgoszczy (2)
Hotel Sophie w Koronowie (2)
- Hostele (2)
Hostel przy Świętojańskiej w Bydgoszczy (2)
Hostel 24 w Bydgoszczy (2)
- Schroniska (2)
Szkolne Schronisko Młodzieżowe – ul. Sowińskiego w Bydgoszczy(2)
- Kwatery zorganizowane (2)
Agroturystyka U Helminów w Buszkowie (2)
Agroturystyka Spokojna Dolina nad Brdą w Gościeradzu (2)
- Restauracje z autentyczną kuchnią regionalną (za pierwszy obiekt) (3)
Restauracja Kummerówka w Bydgoszczy (3)
- Restauracje z autentyczną krajową kuchnią tradycyjną (za pierwszy inny obiekt) (2)
Gospoda Bazyliżek w Koronowie (2)
- Dodatkowe punkty za historyczne wnętrza restauracji (za pierwsze dwa obiekty) (1)
Restauracja Cztery Pory Roku w Pałacu Nowym – Ostromecko (1)
Karczma Młyńska w Bydgoszczy (1)
- Dodatkowe punkty za ofertę kulturową w restauracji (za pierwsze dwa obiekty) (1)
Pod Papugami Restauracja i Przestrzeń Kulturalna w Bydgoszczy (1)
- Restauracje otwarte po godzinie 22 (za pierwszą) (1)
Greco Restauracja Grecka w Bydgoszczy – do godziny 23 (1)
- Bistra, bary (za pierwszy obiekt) (1)
ABC Bistro w Bydgoszczy - (1)
- Możliwość wynajęcia na miejscu autokaru, minibusa, samochodu (za pierwsze dwie oferty) (2)
PKS Bydgoszcz (2)
Carnajm – wypożyczalnia samochodów w Bydgoszczy (2)

II.C. Infrastruktura komunikacyjna:

- Lotnisko z połączeniami międzynarodowymi w odległości mniej niż 50 km od centrum regionu (1 godzina na dotarcie) (4)
Lotnisko Bydgoszcz-Błonie (4)
- Duży dworzec kolejowy na miejscu (za pierwszy) (3)
PKP Bydgoszcz (3)
- Inny dworzec kolejowy na miejscu (za pierwszy) (2)
PKP Solec Kujawski (2)
- Dworzec autobusowy na miejscu (za pierwszy) (2)
PKS Bydgoszcz (2)
PKS Koronowo (0)
- Czynna przystań pasażerska morska lub rzeczna (za pierwszą) (1)
Przystań Marina nad Brdą – Bydgoszcz (1)

Droga ekspresowa lub droga główna krajowa w odległości mniej niż 10 km (za pierwsze dwie) (2)

Droga krajowa Nr 25 (2)

Droga ekspresowa S5 (2)

Obecność komunikacji miejskiej, gminnej i regionalnej (2)

Bydgoszcz – komunikacja miejska i międzygminna (2)

Kursy nocne komunikacji miejskiej, gminnej i regionalnej (2)

Bydgoszcz – kursy nocny komunikacji miejskiej (2)

Całodobowa oferta taxi na miejscu (1)

Bydgoszcz – liczne firmy Radio-Taxi (1)

II.D. Promocja turystyczna:

Samodzielny udział regionu lub wchodzących w jego skład miejscowości, gmin lub obiektów w światowych targach turystycznych (za każde stoisko w roku do trzech) (3)

Miasto Bydgoszcz – ITB Berlin (3)

Samodzielny udział regionu lub innych podmiotów (jak wyżej) w krajowych targach turystycznych (za każde stoisko do trzech) (2)

Bydgoszcz – targi Tour Salon w Poznaniu (2)

Wydawanie regularnych publikacji o charakterze promocyjnym (za pierwsze 2 w ostatnim roku) (1)

Bydgoski Informator Kulturalny – miesięcznik (1)

Kalendarz Bydgoski TMMB – rocznik (1)

KATEGORIA III: Pozostała oferta czasu wolnego:

III.A. Instytucje kultury

Teatr stały (za pierwszy obiekt) (3)

Teatr Polski im. Hieronima Konieczki w Bydgoszczy (3)

Filharmonia na miejscu (3)

Filharmonia Pomorska im. Ignacego Paderewskiego w Bydgoszczy (3)

Opera na miejscu (2)

Opera Nova w Bydgoszczy (2)

Teatr muzyczny (operetka, rewia lub musical) na miejscu (za pierwszą ofertę) (2)

Opera Nova w Bydgoszczy (2)

Kino stałe (za pierwszy obiekt) (2)

Multikino Bydgoszcz (2)

Cinema City Bydgoszcz (0)

Helios Bydgoszcz (0)

Kino Orzeł w Bydgoszczy (0)

III.B. Atrakcje krajobrazowe:

Jeziora (zdatne do kąpieli, dostępne) ze szlakami pieszymi/rowerowymi (pierwszy akwen) (2)

Zalew Koronowski (2)

Pomniki przyrody (za pierwsze dwa) (1)

Dąb Bartek przy ulicy Toruńskiej w Bydgoszczy (1)

Topole czarne w parku przy Kanale Bydgoskim (1)

Zespół pałacowo-parkowy w Ostromecku (0)

(W mieście Bydgoszczy odnotowano 82 pomniki przyrody, w powiecie bydgoskim 194 w tym glazy narzutowe oraz dworskie zespoły drzew.)

Wieże widokowe stałe dostępne (za pierwsze dwie) (1)

Wieża ciśnień w Bydgoszczy (1)

III.C. Oferta sportowa, edukacyjna i rekreacyjna:

Baseny kryte ogólnodostępne – (za pierwszy obiekt) (2)

Park wodny Ośrodka Sportu i Rekreacji w Solcu Kujawskim (2)

(Szeroka oferta basenów krytych w Bydgoszczy)

Plaże morskie ogólnodostępne, plaże jeziorne, rzeczne - (za pierwszy obiekt) (2)

Zalew Koronowski (2)

Jezioro Jezuickie (0)

Jezioro Borówno (0)

(Inne jeziora to na terenie powiatu o funkcjach rekreacyjnych to Jezioro Kusowo, Jeziora Wierzchucińskie, Słupowskie, Rynny jezior Byszewskich.)

Plaża na Wyspie Młyńskiej w Bydgoszczy przy rzece Brdzie – funkcja rekreacyjna (0)

Stała oferta kursów językowych ogólnodostępnych (za pierwszą ofertę) (1)

Szeroki wachlarz ofert szkół językowych (1)

Stałe centra sportowe z ofertą ogólnodostępną (za pierwszy obiekt) (1)

Ośrodek Sportu i Rekreacji w Solcu Kujawskim (1)

Stadiony sportowe (za pierwszy obiekt) (1)

Stadion Zawiszy w Bydgoszczy (1)

Stadion BKS „Chemik” (0)

Stadion Polonii Bydgoszcz (0)

Szkoły i szkolenia sportowe ogólnodostępne (jeździeckie, lotnicze, inne) (pierwsze dwa) (1)

Szkolenia jeździeckie (Nowy Dwór, Białe Błota) (1)

Szkolenia lotnicze Aeroklub Bydgoski (1)

Lodowiska sezonowe* (za pierwszy obiekt) (1)

Lodowisko LPKiW w Bydgoszczy (1)

Kategoria IV: Inne czynniki wspierające turystykę kulturową:**IV.A. Instytucje w regionie:**

Obecność uniwersytetu w regionie (za pierwszy) (4)

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (4)

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy (0)

Collegium Medicum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (0)

Obecność innej uczelni wyższej w regionie (za pierwsze dwie) (2)

Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy (2)

Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy (2)

Wyższa Szkoła Bankowa w Bydgoszczy (0)

Obecność siedziby władz wojewódzkich (2)

Urząd wojewódzki w Bydgoszczy, Urząd Marszałkowski Woj. Kujawsko-pomorskiego (2)

IV.B. Oferta turystyki zdrowotnej w regionie:

Sanatoria i ogólnodostępne ośrodki rehabilitacji (punkty za pierwsze dwa obiekty) (2)

Neuron - Ośrodek Rehabilitacji i Hipoterapii (2)

PZN Ośrodek Rehabilitacji i Szkolenia Homer w Bydgoszczy (2)

IV.C. Oferta turystyki biznesowej w regionie:

Obecność krajowych central wielkich firm w regionie (za pierwsze trzy) (2)

Atos Origin (2)

Alcatel-Lucent (2)

Tyco Electronics Polska (2)

Całoroczne centra konferencyjne (za pierwszy obiekt) (3)
Biuro Kongresów i Konferencji w Bydgoszczy (3)

IV.D. Oferta shoppingu w regionie:

Galeria zakupów o znaczeniu regionalnym (za pierwszy obiekt) (4) za jeden następny (2)
Galeria Pomorska w Bydgoszczy (4)
Focus Mall Bydgoszcz (2)
 Deptak handlowy (za pierwszy) (2)
Ulica Długa w Bydgoszczy (2)

IV.E. Zagraniczne partnerstwa Miast i Regionów:

Istnienie zagranicznych związków partnerskich regionu lub miejscowości (pierwsze cztery) (1)

Czerkasy (Ukraina) z Bydgoszczą (1)
Perth (Szwecja) z Bydgoszczą (1)
Senden (Niemcy) z Koronowem (1)
Spinetoli (Włochy) z Koronowem (1)

Suma punktów:

Za kategorię I: 331

Za kategorię II: 86

Za kategorię III: 27

Za kategorię IV: 35

Za wszystkie kategorie razem: 479

Ponizej, w tabeli 1. zestawiono punktację szczegółową, określoną dla poszczególnych kategorii i podzakresów przeprowadzonego badania. Porównanie punktów uzyskanych w ramach oceny istnienia i znaczenia poszczególnych typów walorów oraz najważniejszych aspektów organizacji turystyki i elementów infrastruktury turystycznej pozwoli na natychmiastowe zorientowanie się zarówno w wiodących typach atrakcji, potencjalnych szansach pozyskania turystów zainteresowanych różnymi typami celów wyjazdów jak również w silnych i słabych stronach oferty miasta i mikroregionu. Opisowa część interpretacji zaprezentuje szerzej stan i podejmowane działania w zakresie organizacji turystyki oraz informacji i promocji turystycznej.

Tabela 1. Zestawienie punktacji dla powiatu bydgoskiego

Kategoria	Podkategoria	Uzyskane punkty	Maksymalna ilość pkt. do uzyskania
I. Potencjalne cele turystyki kulturowej	I.A. Zabytki w tym:	108	475
	I.A. a) zabytki sakralne	43	122
	I.A. b) zamki i pałace	7	108
	I.A. c) inne zabytki architektury i techniki	51	140
	I.A. d) obiekty militarne	4	18
	I.A. e) dodatkowe punkty	3	85
	I.B. miejsca historyczne/znaczące	37	240
	I.B. a) budowle historyczne i monumenty	19	102

Kategoria	Podkategoria	Uzyskane punkty	Maksymalna ilość pkt. do uzyskania
	I.B. b) cmentarze historyczne	7	56
	I.B. c) budowle współczesne	2	10
	I.C. Dzieła sztuki (pojedyncze)	9	72
	I.D. Muzea i wystawy	45 + 29	115 + 90
	I.E. Eventy kulturowe	70	150
	I.F. Zakłady przemysłowe z ofertą turystyczną/kulturową	0	16
	I.G. Kult. ze znac. of. przyrodniczą	22	53
	I.H. Szlaki kulturowe	20	106
	RAZEM ZA KAT. I	331	1245
II. Elementy obsługi turystycznej	II.A. Informacja turystyczna	20	17
	II.B. Infrastruktura turystyczna	38	51
	II.C. Infrastruktura komunikacyjna	21	32
	II.D. Promocja turystyczna	7	14
	RAZEM ZA KAT. II	86	114
III. Pozostała oferta czasu wolnego	III.A. Instytucje kultury	12	12
	III.B. Atrakcje krajobrazowe	5	14
	III.C. Oferta sportowa, edukacyjna rekreacyjna	10	13
	RAZEM ZA KAT. III	27	37
IV. Inne czynniki wspierające turystykę kulturową	IV.A. Instytucje w regionie	10	15
	IV.B. Oferta turystyki zdrowotnej	4	16
	IV.C. Oferta turystyki biznesowej	9	11
	IV.D. Oferta shoppingu	8	11
	IV.E. Zagraniczne partnerstwa	4	4
	RAZEM ZA KAT. IV	35	57
RAZEM	WSZYSTKIE KATEGORIE	529	1453

III. Analiza potencjału turystyczno-kulturowego Bydgoszczy i mikroregionu

W przeprowadzonej waloryzacji potencjału powiat bydgoski otrzymał 331 punktów za pierwszą, decydującą kategorię. Oznacza to, że jest zaliczany do posiadających duży potencjał turystyczno-kulturowy. Jest on generowany przynajmniej przez kilka typów silnych atrakcji. W szczególności koncentruje się na turystyce eventowej, muzealnej, miejskiej, dziedzictwa kulturowego oraz na turystyce industrialnej i turystyce wiejsko-kulturowej. Inne formy turystyki ze znaczącymi atrakcjami to turystyka pielgrzymkowa, tanatoturystyka, turystyka tematyczna, biograficzna i kulturowo-przyrodnicza. Na terenie powiatu znajdują się m.in. zabytki sakralne będące ciekawymi obiektami dla turysty zainteresowanego turystyką dziedzictwa kulturowego. Żaden z tych obiektów nie został wpisany na listę UNESCO ani na Listę Pomników Historii, jednak ich walory architektoniczne oraz historyczne są niezaprzeczalne. Świadczy o tym m.in. ilość kościołów w powiecie wpisanych do rejestru

zabytków. Dla turystyki sakralnej i pielgrzymkowej istotnym punktem może okazać się katedra pw. śś. Marcina i Mikołaja w Bydgoszczy. W katedrze mieści się Sanktuarium Matki Boskiej Piękną Miłości z obrazem Matki Bożej Piękną Miłości (Matki Boskiej z Różą). Poza tym w mieście można zwiedzić także dwa zespoły poklasztorne o dość dużym znaczeniu, a w pobliskim Koronowie - zespół poklasztorny cystersów, najwartościowszy pod względem artystycznym. Na terytorium powiatu występują także liczne kościoły wiejskie reprezentujące różne style architektoniczne, wśród których znajdują się obiekty o średniowiecznym rodowodzie - kościół parafialny pw. śś. Mikołaja, Stanisława i Jana Chrzyciela w Ostromecku oraz kościół filialny pw. św. Andrzeja w Koronowie. Co prawda turystyka religijna, a w jej ramach pielgrzymkowa nie stanowią głównej formy wypraw kulturowych skierowanych na teren miasta i powiatu, jednak zapewne typowe dla nie atrakcje są w stanie przyciągnąć więcej turystów. Mimo, że teren powiatu nie obfituje w zamki i pałace, w tej grupie walorów należy wymienić zespół pałacowo-parkowy o ciekawej architekturze, interesującym założeniu parkowym, a także pełniący funkcje Miejskiego Centrum Kultury. Mowa tu o kompleksie w Ostromecku. Znajduje się w nim także kolekcja zabytkowych fortepianów należąca do zbiorów Filharmonii Pomorskiej. Zespół pałacowo-parkowy jest obiektem „otwartym na turystę”, a także zachowanym w nienagannym stanie technicznym. Powiat jest bogaty w zespoły dworskie umiejscowione na obszarach wiejskich, w większości pochodzące z XIX wieku. Na jego terenie znajdują się także ruiny zamku w Nowym Jasińcu. Należą one jednak do osoby prywatnej, przez co dostępność jest znacznie ograniczona, a mimo remontu ich stan nadal pozostawia wiele do życzenia. Teren przy ruinie nie jest przygotowany dla pieszych ani rowerowych wypraw. Również dworek znanego malarza Leona Wyczółkowskiego w Gościeradzu należy do osoby prywatnej i nie jest dostępny dla zwiedzających. Natomiast w zachowanej dawnej oficynie dworskiej w Karolewie od lat działa muzeum regionalne prezentujące zbiory Bronisława Zamojdźina. Ten stan rzeczy sprzyja dobremu zachowaniu obiektu oraz jego dostępności dla turystów. To właśnie kościoły i dwory stanowią w powiecie większość obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Na jego terenie znajduje się cały szereg wartościowych kulturowo obiektów, które to reprezentują duże zróżnicowanie co do klasy, okresu powstania i charakteru.

W omawianym mikroregionie znajdują się dwa zachowane średniowieczne układy urbanistyczne. W Bydgoszczy zachował się układ rynku z odbiegającymi od niego pod kątem prostym ulicami, natomiast w Koronowie - dzielnica Starego Miasta, pochodząca z XIV wieku. Również Solec Kujawski posiada historyczny układ przestrzenny, z czworobocznym rynkiem i ulicami wybiegającymi z jego narożników oraz z traktem przelotowym. Bydgoską Starówkę upiększa budynek dawnego Kolegium Jezuitów, w którym obecnie mieści się Urząd Miasta Bydgoszczy, a także budynek Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej, wysokie walory estetyczne posiada szereg zabytkowych kamienic. Do elementów średniowiecznych Starego Miasta należą także XV wieczne fragmenty murów miejskich. Władze Bydgoszczy zatroszczyły się o rejon staromiejski, gdzie w latach 2005-2012 zrewitalizowano obszar unikatowej, zabytkowej wyspy rzecznej zwaną Wyspą Młyńską. Wyeksponowano tym samym jej wartości kulturowo-rekreacyjne i podniesiono walory turystyczne. Trafnym pomysłem było oddanie budynków znajdujących się na Wyspie w gestię Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego.

Elementem wyróżniającym obszar na tle innych jest dość znaczna liczba zabytków techniki. Niektóre z nich, jak wspomniane spichlerze czy np. Młyny Rothera należą do zespołu Wyspy Młyńskiej. Szczególnie ważny jest Zespół Kanału Bydgoskiego, przy którym utworzono placówkę muzealną. W Bydgoszczy szeroko stosowanym rozwiązaniem jest adaptacja zabytków techniki na obiekty muzealne. Za jeden z dowodów może posłużyć Wieża Ciśnień, która z powodzeniem łączy w sobie nie tylko funkcje muzeum i zabytku techniki, ale także tarasu widokowego. Zabytki techniki miasta i powiatu bydgoskiego są stosunkowo łatwo

dostępne i dobrze zagospodarowane. W ostatnich latach widać wzmożenie zainteresowania miasta tą grupą walorów turystyki kulturowej.

Powiat bydgoski jest miejscem wyjątkowo interesującym dla pasjonatów życia i twórczości malarza Leona Wyczółkowskiego. W bydgoskim muzeum nazwanym imieniem artysty znajduje się bogaty zbiór jego twórczości przekazany placówce przez żonę artysty. Został on wyeksponowany w dziale zwanym Domem Leona Wyczółkowskiego. Natomiast we wsi Gościeradz znajduje dwór, w którym artysta spędził ostatnie cztery lata swojego życia. Otaczająca dwór przyroda wywarła znaczny wpływ na proces twórczy artysty¹. Na cmentarzu przykościelnym w miejscowości Wtelno znajduje się natomiast miejsce jego spoczynku.

Zarówno w Bydgoszczy jak i w całym powiecie działają placówki muzealne, galerie, izby pamięci. Działa tu unikatowe, drugie w Europie Muzeum Mydła i Historii Brudu, które zabiega o miano „żywego muzeum”. Drugim obiektem muzealnym wyróżniającym Bydgoszcz na tle krajowym jest Exploseum, będące oddziałem Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego. Ze względu na różną od pozostałych oddziałów specyfikację muzeum prezentującego architekturę przemysłową III Rzeszy na obszarze dawnej DAG Fabrik Bromberg, powinno się je traktować jako osobną placówkę muzealną. W tym wyjątkowym zabytku techniki znajduje się duża ilość prezentacji multimedialnych oraz ekranów interaktywnych. W 2012 r. ekspozycja „*Exploseum – Centrum Techniki Wojennej DAG Fabrik Bromberg*” została uhonorowana Nagrodą Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego i uznana za Wydarzenie Muzealne Roku SYBILLA 2011 w kategorii wystawy techniki. Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego jest obiektem wielooddziałowym, posiada w swoich zbiorach znaczną kolekcję sztuki współczesnej, której pasjonaci znajdą coś dla siebie również w Galerii Miejskiej BWA. Powiat bydgoski posiada także szereg placówek muzealnych o zasięgu regionalnym i lokalnym. Izba Tradycji Bydgoskich Dróg Żelaznych mieści się w budynku dworca kolejowego Bydgoszcz Wschód, Muzeum Farmacji w Aptece pod Łabędziem, Galeria Sportu Bydgoskiego pod główną trybuną stadionu im. Zdzisława Krzyszkowiaka (Zawiszy), wreszcie Muzeum Wodociągów - w Wieży Ciśnień. Takie usytuowanie pozwala w pełni oddać charakter zbiorów i tematykę wystaw. Ciekawym rozwiązaniem na terenie powiatu jest Jurapark w Solcu Kujawskim, który stanowi przykład nietypowej oraz tworzonej od podstaw atrakcji turystycznej.

Silny magnes turystyczny istnieje w obszarze eventów kultury wysokiej. Niestety liczne wydarzenia kultury masowej, które przyciągały przez lata wielu turystów, zostały przeniesione do innych miast lub nie są już organizowane. Mowa tu np. o Smooth Jazz Festiwal czy Bydgoskim Lecie Artystycznym, które zaprzestano organizować. Również odbywający się corocznie od 2005 roku w sali koncertowej Opery Nova Festiwal Pejzaż bez Ciebie – Festiwal Twórczości Niezapomnianych Artystów Polskich został w tym roku przeniesiony do Torunia. Kilka koncertów kultury wysokiej w Bydgoszczy zdołało zyskać sławę międzynarodową. Pionierem w organizowaniu festiwali oraz konkursów tak wysokiej rangi jest w Filharmonia Pomorska w Bydgoszczy. Jako gestor tego rodzaju atrakcji dołączyła także Opera Nova ze swym Bydgoskim Festiwalem Operowym. Liczne wydarzenia kulturowe o znaczeniu regionalnym promują miasto jako zorientowane na turystykę eventową. W gminach powiatu ziemskiego cykliczne wydarzenia kulturalne o randze wyższej niż lokalna są rzadkie. Odbywają się natomiast inscenizacje historyczne. Co roku w Koronowie organizowany jest Festyn Cysterski wraz z inscenizacją Bitwy pod Koronowem 1410, natomiast w Ostromecku - widowisko historyczne ukazujące najazd Szwedów z roku 1655 oraz Piknik Napoleoński. W samej Bydgoszczy mają miejsce inscenizacje walk z o miasto z 1945 roku. Dzięki tej różnorodności znajdują tu coś dla siebie zarówno zwolennicy rekonstrukcji historycznej zainteresowani średniowieczem czy wojną polsko-szwedzką,

¹ Krzemiński K., *Koronowo i okolice...*, s. 40.

jak i bliższymi chronologicznie czasami napoleońskimi czy II wojną światową. Ma to bezpośrednie przełożenie na ruch turystyczny w regionie.

W bezpośrednim sąsiedztwie Bydgoszczy, głównie na obszarach leśnych, wyznaczono kilkanaście szlaków turystycznych. W strefie podmiejskiej Bydgoszczy część z nich jest związana z atrakcyjnymi turystycznie: doliną Brdy i Zalewem Koronowskim. Powiat dysponuje więc wielkim potencjałem w zakresie turystyki rekreacyjnej. Przede wszystkim wyróżnia się sporą ilością jezior, z których najbardziej atrakcyjne obok wspomnianego zalewu są Jezioro Jeziuckie i Jezioro Borówno. Posiadają one oficjalne kąpieliska z bazą turystyczną, są też otoczone dużymi kompleksami łąkowymi i leśnymi, co sprzyja uprawianiu turystyki pieszej i rowerowej (Jezioro Jeziuckie i Koronowskie – szlaki turystyczne). Na możliwości rekreacji i wypoczynku wpływa właśnie sąsiedztwo gminy Koronowo, cechującej się bardzo intensywnym zagospodarowaniem turystycznym w strefie Zalewu Koronowskiego. Silnie rozwinięta funkcja wypoczynkowa realizowana jest na potrzeby mieszkańców Bydgoszczy oraz innych miast i regionów. Nad Zalewem Koronowskim corocznie organizowane są regaty klasy turystycznej, jest to doskonale miejsce wypoczynku dla osób uprawiających żeglarstwo. W Koronowie wyznaczono również ścieżkę dydaktyczną o charakterze historyczno-przyrodniczym „Cysterski Gaj”. Ma ona za zadanie zaprezentować turyście wszystkie walory przyrodnicze Koronowa z uwzględnieniem jego przeszłości. Nazwa ścieżki nawiązuje do kompleksu leśnego, którego początki są związane z zakonem Cystersów. W przestrzeni ścieżki umieszczone jest około dwudziestu tablic z opisami historyczno-przyrodniczymi.

Przez powiat płyną także rzeki i kanały. Władze powiatu wykorzystują ich potencjał poprzez Bydgoski Tramwaj Wodny kursujący w okresie letnim po rzece Brdzie i Kanale Bydgoskim. Ponadto wybudowana została nowoczesna przystań rzeczna (marina) oraz dokonano rewitalizacji ok. 4 km bulwarów nad Brdą. Przy Kanale Bydgoskim rozciągają się planty, a sam Kanał stanowi ciekawy zabytek hydrotechniczny. Brda jest też miejscem relaksu miłośników kajaków.

Powiat jest bogaty w parki i tereny zielone. Największe z nich, znajdujące się w obrębie miasta Bydgoszczy to Park Centralny oraz Park Dzielnicowy „Wisła”. Pomijając infrastrukturę lokalną osiedlową, w największych miastach regionu jest kilka istotnych obiektów o charakterze ogólnomiejskim - służących rekreacji wszystkich mieszkańców. W północnej części Bydgoszczy działa Leśny Park Kultury i Wypoczynku w Myślęcinku zajmujący powierzchnię ok. 830 ha. Podstawowe atrakcje LPKiW (oprócz rozległych terenów spacerowych i ścieżek rowerowych) to Ogród Fauny Polskiej, Ogród Botaniczny, Ośrodek Rekreacji Konnej oraz Bydgoskie Centrum Edukacji Ekologicznej. Atrakcyjnym miejscem rekreacji jest w Bydgoszczy także Wyspa Młyńska na Starym Mieście. Ponadto w Solcu Kujawskim działa wydzielony z obszaru leśnego Jurapark, ciekawe miejsce dla uprawiania turystyki edukacyjnej oraz wypoczynkowej przez rodziny z dziećmi a także duży obszar spacerowy. Bydgoszcz wyróżnia się na tle innych powiatów sporą liczbą parków istniejących w obrębie węzła wodnego, Śródmieścia oraz zbroczy – Bydgoskiego i Fordońskiego. Pewne są już plany rewitalizacji Parku Jana Kochanowskiego.

Powiat jest dość bogaty w zabytkowe cmentarze. Na jego terenie znajdują się zarówno nekropolie rzymskokatolickie, jak i żydowskie (Koronowo), ewangelickie (Otorowo, gm. Solec Kujawski) czy inne cmentarze poniemieckie. Mogą one stać się obiektem zainteresowań turystów ukierunkowanych na turystykę etniczną, m.in. także w połączeniu z możliwością zobaczenia Synagogi w Fordonie.

W powiecie zlokalizowane są wartościowe zespoły przyrodnicze. Zasoby te są chronione w różnym stopniu, zarówno jako wieloprzestrzenne formy ochrony krajobrazu (Parki Krajobrazowe), jak i indywidualne formy ochrony przyrody czyli pomniki przyrody. Ustanowiono także rezerваты przyrody: Wielka i Mała Kępa Ostromecka, Las Mariański. Obrzeży chronionej przyrody występują w granicach wszystkich gmin tworzących powiat.

W przypadku gminy Nowa Wieś Wielka różnymi formami ochrony przyrody objęto aż 70 % powierzchni gminy².

Mikroregion cechuje spora ilość oznakowanych szlaków pieszych, rowerowych a nawet wodnych. Przez jego obszar przebiega Międzynarodowa Trasa Rowerowa Euroroute R-1, która przechodzi przez następujące miejscowości: Wierzchucin Królewski - Salno - Wtelno - Janowo - Bydgoszcz - Bożenkowo - Samociążek - Koronowo - Nowy Jasiniec - Serock – Świekatowo. Bardzo bogata w szlaki jest gmina Koronowo. Szczególnie duże znaczenie ma przechodzący tędy Pomorski Szlak Cysterski tworzący wokół obiektu Koronowskiego jedną ze swoich pętli.

Ubogo przedstawia się natomiast oferta tras tematycznych w powiecie, jednak należy zauważyć, że w Bydgoszczy trwają zaawansowane prace nad stworzeniem lokalnego przemysłowego szlaku kulturowego. Ma być on adresowany przede wszystkim do tzw. turystów wewnętrznych, czyli bydgoszczan, którzy chcą poznać dzieje swojego miasta. Znajdzie się na nim ok. 30 obiektów przemysłowych bądź poprzemysłowych. Szlak jest tworzony w ramach unijnego projektu SHIFT-X, którego jednym z celów jest m.in. rewitalizacja poprzemysłowych regionów i budowanie lokalnej tożsamości³.

Powiat bydgoski ma bardzo dogodne położenie komunikacyjne. W stolicy regionu krzyżują się ważne linie kolejowe, drogi międzynarodowe i krajowe. Bydgoszcz jest też jednym z największych w Polsce węzłów żeglugi śródlądowej, a znajdujące się w południowej części miasta lotnisko cywilne uzyskało na początku 1999 roku status tymczasowego międzynarodowego portu lotniczego⁴. Przez teren powiatu przebiegają drogi łączące Szczecin z Warszawą, Trójmiasto z Poznaniem, Koszalin z Łodzią. Znaczącą rolę odgrywa południowa obwodnica Bydgoszczy, od Pawłówka do Wypalenisk-Makowisk, przecinająca drogi w kierunku Nakła (przez Potulice), Szubina, Inowrocławia. Istotne znaczenie mają też drogi z Bydgoszczy do Dąbrowy Chełmińskiej, Mroczy, Koronowa (przez Bożenkowo), szosa nr 243 z Fordonu przez Włoki, Kotomierz, Koronowo do Mroczy. Trzy kilkukilometrowe odcinki dróg szybkiego ruchu prowadzą z Bydgoszczy: na północną skarpe myśliczyńską, do skrzyżowania z obwodnicą południową w Stryzku. Przez powiat bydgoski prowadzić też będą dwie spośród planowanych dróg ekspresowych, a mianowicie nr 5 i nr 10⁵. Dla powiatu mają one znaczenie tranzytowe, co wpływa na lokowanie wzdłuż tych tras rozmaitych aktywności gospodarczych oraz lokali gastronomicznych i miejsc noclegowych. Układ komunikacyjny na terenie powiatu składa się z sieci dróg krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych. Przechodzą przez niego także powiązania kolejowe o znaczeniu krajowym, regionalnym i lokalnym. Dużą rolę odgrywa system komunikacji publicznej, który zapewnia możliwość dojazdu do Bydgoszczy i pomiędzy poszczególnymi miejscowościami w powiecie. Gminy posiadają rozbudowaną sieć połączeń z Bydgoszczą oraz pomiędzy sobą, a część tras jest obsługiwanych zarówno przez PKS jak i przez przewoźników prywatnych (np. Solec Kujawski-Bydgoszcz, Koronowo-Bydgoszcz). Część połączeń ma charakter sezonowy (np. Bydgoszcz-Pieczyska w sezonie wakacyjnym). Połączenia Bydgoszczy z Koronowem i Solcem Kujawskim są dobrze rozwinięte, kursy odbywają się z częstotliwością co pół godziny do godziny. Natomiast Bydgoszcz z gminami nie będącymi na trasie dojazdowej do tych miast ma połączenia bardzo rzadkie, kilka w ciągu dnia.

² Podstawowe dane o powiecie, Strategia Zrównoważonego Rozwoju dla Powiatu Bydgoskiego do roku 2015, [dostęp 18.09.2013], <http://www.bip.powiat.bydgoski.pl>

³ Przemysł dla turystów? Na trasie zwiedzania Pesa i inne firmy, Gazeta.pl, 29.08.2013 [dostęp 16.09.2013], http://bydgoszcz.gazeta.pl/bydgoszcz/1,48722,14510403,Przemysl_dla_turystow__Na_trasie_zwiedzania_Pesa_i.html

⁴ Powiat, Starostwo powiatowe, 10.05.2010 [dostęp 18.09.2013], <http://www.powiat.bydgoski.pl/index/strona/url/96-Powiat>

⁵ Ibidem.

Siedziba władz powiatu - miasto Bydgoszcz - należy do największych węzłów kolejowych w kraju. Przez jego teren wiodą linie kolejowe: z Trójmiasta do Poznania i Łodzi, z Warszawy do Szczecina, fragment tzw. "magistrali węglowej" przez Emilianowo z jej stacjami węzłowymi w Maksymilianowie i Nowej Wsi Wielkiej⁶. Transport kolejowy jest stosunkowo dobrze rozbudowany, jednak ma on mniejsze znaczenie dla funkcjonowania powiatu w zakresie usług transportu osobowego. Stan infrastruktury komunikacyjnej nie budzi zastrzeżeń.

Na miejscu funkcjonują dwa punkty informacji turystycznej: w Bydgoszczy oraz w Koronowie. Istnieje możliwość zakupienia opracowań na temat miasta Bydgoszczy oraz Ziemi Koronowskiej. Wydawane są także liczne broszury i foldery (również w kilku wersjach obcojęzycznych). Istnieje także witryna internetowa Punktu Bydgoskiej Informacji Turystycznej, na której można znaleźć wirtualną wersję przewodnika po mieście oraz dowiedzieć się więcej na temat jego zabytków i atrakcji turystycznych. Działa również portal Starostwa Powiatowego, na którym można znaleźć informacje na temat powiatu, organizowanych imprez, atrakcji turystycznych. Uderzający jest natomiast fakt, że w centrum Bydgoszczy nie ma ani jednej tablicy z mapą śródmieścia i zaznaczonymi na niej atrakcjami. Nie istnieje również informacja turystyczna oraz materiał informacyjny na temat reszty powiatu. Najbardziej dostępną publikacją (zamieszczoną w internecie) jest wydany przez Starostwo Powiatowe w Bydgoszczy przewodnik *Powiat bydgoski dla aktywnych. Przewodnik po szlakach turystycznych powiatu bydgoskiego*, który prezentuje nie tylko szlaki, ale zawiera także informacje o zabytkach, walorach i ciekawostkach przyrodniczych oraz krajobrazowych mikroregionu. Zawiera także aktualne informacje dotyczące bazy noclegowej, agroturystycznej i gastronomicznej w powiecie. Dostępne są także publikacje w formie przewodników. Wiodącym operatorem oferty przewodnickiej jest Biuro Turystyki [Visite.pl](http://visite.pl), które organizuje wycieczki kilkudniowe dla turystów indywidualnych i grupowych oraz oferty zwiedzania kilkugodzinnego dla dorosłych, młodzieży i dzieci. Biuro posiada w swojej ofercie przewodników oprowadzających w kilku językach obcych, a także ofertę oprowadzania w stroju historycznym (np. z przewodniczką przebraną za Polę Negri). Organizuje wycieczki tematyczne np. Śladem Polskich Męczenników czy „W Grodzie Bydgoska”. Oferta [Visit.pl](http://visit.pl) skupia się jednak głównie na samym mieście Bydgoszczy. W Bydgoszczy istnieje także dobrze rozwinięta sieć placówek kulturowych – miasto posiada zarówno operę, stały teatr jak i filharmonię, oraz kilka multipleksów kinowych. Organizowane są tu liczne imprezy sportowe.

W mikroregionie istnieje dość bogata oferta agroturystyczna. Szczególnie rozwinęła się w gminie Dobrcz. Są jednak gminy takie jak Osielsko czy Sicienko, w których baza gospodarstw agroturystycznych niemal nie istnieje. Pozostała baza noclegowa na terenie gmin powiatu ziemskiego nie przedstawia się imponująco. Najlepiej rozwinęła się w gminie Koronowo, szczególnie na terenach rekreacyjnych, gdzie funkcjonuje duża liczba ośrodków wypoczynkowych. W tej samej gminie prosperują także dwa hotele oraz kwatery prywatne. W Solcu Kujawskim funkcjonuje skromna oferta hotelowa ograniczona do samego miasta. W pozostałych gminach baza noclegowa plasuje się na średnim poziomie, reprezentują ją pojedyncze hotele kategoryzowane, natomiast w gminie Nowa Wieś Wielka - ośrodek rekreacyjny. Oferta Bydgoszczy w tym zakresie jest zdecydowanie bogatsza. Znajduje się tu szereg hoteli cztero, trzy i dwugwiazdkowych oraz hosteli. Skromnie prezentuje się natomiast liczba schronisk. Brakuje hoteli jednogwiazdkowych, natomiast funkcjonuje jeden hotel pięciogwiazdkowy. Powiat bydgoski umożliwia więc zatrzymanie się podróżującym zamożnym turystom uprawiającym turystykę kultury wysokiej. Oferuje także noclegi turystom mniej zamożnym, dzięki czemu stan bazy noclegowej nie wpływa negatywnie na rozwój turystyki kulturowej.

⁶ *Powiat*, Starostwo powiatowe, 10.05.2010 [dostęp 18.09.2013], <http://www.powiat.bydgoski.pl/index/strona/url/96-Powiat>

Również baza gastronomiczna Bydgoszczy jest na wysokim poziomie. Można tu znaleźć klimatyczną restaurację o historycznym wnętrzu oraz zasmakować specjałów kuchni regionalnej. Bogata jest także oferta tańszych restauracji jak pizzerie, bistra czy bary. Na terenach wiejskich interesującą ofertę kulinarną posiada Skansen-Rożen w Stopce w gminie Koronowo, który pełni także rolę atrakcji turystycznej. W mieście Koronowo działa gospoda, w której można posmakować tradycyjnej kuchni polskiej, na pozostałą ofertę gastronomiczną składają się bary, pizzerie u punkty fast-food. Także w Solcu Kujawskim istnieje zadowalająca oferta gastronomiczna, jest ona jednak uboższa niż w Koronowie. Na terenach gmin wchodzących w skład powiatu można skorzystać z oferty zajazdów i karczm.

Postulaty dotyczące rozwoju oferty turystyczno-kulturowej

Duży potencjał turystyczno-kulturowy miasta i powiatu bydgoskiego niestety nie jest wykorzystany przez władze miasta oraz odpowiedzialnych za poszczególne obiekty i placówki stanowiące potencjalne atrakcje. Zmiana tego stanu może być dokonywana stopniowo, bez angażowania większych nakładów, natomiast w przypadku podjęcia strategicznej decyzji o rozwinięciu konkretnych produktów turystyki kulturowej - wymagałaby znaczniejszej kumulacji środków i pracy. W celu poprawienia oferty mikroregionu należałoby konsekwentnie budować zróżnicowaną ofertę turystyki miejskiej, tematycznej lub studyjnej, skoncentrowaną zarówno w samej Bydgoszczy, jak i uwzględniającą główne atrakcje mniejszych ośrodków i opartą na wątkach historycznych lub biograficznych. Bardzo pomocne może okazać się nawiązanie współpracy z innymi regionami przy tworzeniu szlaków kulturowych, których ważnymi ogniwami byłyby walory mikroregionu. Byłyby to regionalny np. szlak XIX i XX wiecznych dworów i pałaców, szlak zabytków hydrotechnicznych, biograficzny szlak życia i twórczości Leona Wyczółkowskiego. Istotnym potencjalnym walorem powiatu są pola bitewne, takie jak Wzgórze Dąbrowskiego czy miejsce bitwy pod Koronowem. O ile Koronowo zadbało o coroczną inscenizację połączoną z Festynem Cysterskim, o tyle na bydgoskim Wzgórzu Dąbrowskiego nie wykreowano tego typu atrakcji. Na terenie Bydgoszczy działa kilka grup rekonstrukcyjnych oraz bractw rycerskich. Ilość inscenizacji historycznych w powiecie jest satysfakcjonująca, jednak można zadbać o organizację tego typu przedsięwzięć w miejscach ważnych wydarzeń historycznych, które nie doczekały się jeszcze swojego cyklicznego eventu. Można połączyć je z innymi atrakcjami takimi jak np. targi tematyczne, prezentacja broni historycznej czy warsztaty dla dzieci.

We wskazaniu obszarów do poprawy przydatny jest raport końcowy z badania ruchu turystycznego w Bydgoszczy w 2012 roku, opracowany przez Pracowników Instytutu Gospodarki Turystycznej i Geografii Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy na zlecenie Bydgoskiego Centrum Informacji⁷. Jako istotny punkt wymagający poprawy wskazano tam oznakowanie turystyczne miasta. Brakuje czytelnych informacji w tym zakresie, a największym mankamentem jest brak w obrębie centralnej części miasta tablic z mapą śródmieścia, z zaznaczonymi opisami. Nie ma także kierunkowskazów pokazujących drogę do najważniejszych zabytków. W tym przypadku Bydgoszcz ustępuje niewielkiemu Koronowu, w centrum którego znajduje się mapa z zaznaczonymi najważniejszymi zabytkami, a także kierunkowskazy i tablice należące do ścieżki dydaktycznej, które zawierają opisy znajdujących się nań elementów. W Bydgoszczy tabliczki informacyjne pojawiają się stopniowo na najważniejszych obiektach, jednak brak jednolitego systemu oznaczeń. W Solcu Kujawskim natomiast takie oznaczenia w ogóle nie istnieją, bądź są one niezauważalne dla turysty. Obszarem do poprawy jest też estetyka zabytkowych kamienic w centrum miasta, w szczególności odnowienie ich fasad.

⁷ *Badania ruchu turystycznego. Raport końcowy*, red. Brudnicki R., Barczak M., Bydgoszcz 2012.

Relatywnie słabo rozwinięta jest także promocja turystyczna miasta i powiatu. Dobrym rozwiązaniem mogłoby się okazać wykonanie spotu reklamowego, prezentującego największe atrakcje powiatu. Także Informacja Turystyczna powinna udzielać w szerszym zakresie informacji na temat szeroko rozumianych możliwości organizacji czasu wolnego podczas pobytu na terenie powiatu. Należy także zadbać o to, by foldery informacyjne znajdowały się nie tylko w pałacu w Ostromecku pełniącym funkcję BCK, ale też w innych obiektach zabytkowych i związanych z turystyką na terenie powiatu oraz w punktach informacji turystycznej na terenie całego województwa. W celu poprawy potencjału turystyczno-kulturowego powiatu należałoby polepszyć współpracę samorządów lokalnych w zakresie promocji, między innymi wspólnym finansowaniu obecności na targach branżowych.

Pożądane jest opracowanie szeregu turystycznych pakietów lokalnych, łączących bazę noclegową z ofertą kulinarną oraz propozycjami zwiedzania zabytków i muzeów, uczestnictwa w prowadzonych zwiedzaniach miejscowości i szlaków lokalnych lub udziału w imprezach. Dobrym pomysłem byłoby wprowadzenie takiej oferty przez hotele, które w ten sposób same mogłyby pozyskać dodatkowo pewną liczbę gości.

Obszarem pożądanych działań jest przygotowanie i dystrybucja publikacji własnych dostępnych w obiektach zabytkowych. Obecnie trudno o zakup w zabytkowym kościele folderu informacyjnego na jego temat, szczególnie zważywszy na fakt, że wnętrza większości tego typu obiektów turysta może podziwiać jedynie przez zamknięte kraty. Niedostateczna jest też ilość przewodników i materiałów informacyjnych na temat mniejszych miejscowości powiatu. Powinny zostać opracowane łatwo dostępne (internet, punkty informacji turystycznej) publikacje na temat zabytków i miejsc wartych zobaczenia w poszczególnych gminach.

Powiat bydgoski ma duży potencjał w zakresie turystyki wiejsko-kulturowej, który niestety niemal zupełnie nie jest wykorzystywany. Większe imprezy folklorystyczne w regionie to Jarmark Kujawsko-Pomorski, Święto Śliwki w Strzelcach Dolnych oraz Dożynki Powiatowe. Dobrym pomysłem byłoby organizowanie większej liczby festynów związanych z kulturą wsi, w tym prezentacją regionalnych kapel, potraw oraz wytworów sztuki rękodzielniczej. Wzorem Strzelc Dolnych pozostałe gminy mogłyby prezentować, swoje główne atuty w tej dziedzinie. W przypadku strategicznej decyzji rozwijania oferty turystyczno-kulturowej w skali konkretnej gminy interesującym elementem jej realizacji byłoby tworzenie wsi tematycznych na wzór gminy Chrostkowo w powiecie lipnowskim (która stała się Nadwiślańską Wsią Mennonicką z programem Weekendu Mennonickiego). Odpowiednikiem tej gminy w powiecie bydgoskim mogłaby być gmina Solec Kujawski, zasiedlana przez Mennonitów w XVI wieku, na terenie której zachowały się pozostałości dorobku tej społeczności. Z kolei Wtelno mogłoby wykorzystać biograficzne związki Leona Wyczółkowskiego w kierunku tworzenia oferty Wsi Artystycznej.

Muzea bydgoskie wyróżniają się dobrze przygotowaną ofertą przewodniczką w języku angielskim. O ile są wydawane broszury informacyjne w innych językach obcych, o tyle tego typu oferta przewodniczką nie jest jeszcze opracowana. Szczególnie ważny ze względu na położenie powiatu i jego nowszą historię jest język niemiecki. Główne placówki muzealne w Bydgoszczy nie mają w ofercie opracowania wystaw w tym języku ani oprowadzania po nich lub posiadają tylko jednego pracownika do tego wykwalifikowanego. Wszystkie placówki i instytucje kulturalne powinny więc zadbać o dostosowanie zaplecza językowego, w tym wystaw i pracowników.

IV. Bydgoszcz i powiat bydgoski jako destynacja turystyki kulturowej

Turystyka dziedzictwa kulturowego

Na terenie powiatu bydgoskiego nie znajduje się żaden obiekt wpisany na listę Pomników Historii. Istnieją tu jednak cenne sakralne obiekty gotyckie oraz renesansowe. Zachowały się bydgoskie zespoły poklasztorne bernardynów i klarysek (z kościołem pw. Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii) w oraz zespół pocysterski w Koronowie. Najważniejszym obiektem dziedzictwa kulturowego Bydgoszczy jest późnogotycki kościół pw. śś. Mikołaja i Marcina wzniesiony w latach 1466 – 1502 częściowo na murach wcześniejszego kościoła, który został spalony przez Krzyżaków. Natomiast dziedzictwo kulturowe gminy Koronowo wiąże się ściśle z działalnością Cystersów na tym terenie, którzy zostali sprowadzeni do Byszewa w XII wieku, a po zniszczeniu kościoła przez Krzyżaków przenieśli się do pobliskiego Koronowa. Obecnie w miejscowości można zwiedzić kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, zbudowany w XVII/XVIII. Do zespołu należały także dawny klasztor oraz pochodzący z tego samego okresu dawny pałac opacki, który obecnie służy jako więzienie. Zespół cysterski jest dobrze widoczny z wielu miejsc w Koronowie i doskonale wypełnia panoramę miasta.

Turystyka eventowa

Turystyka eventowa jest jedną z najsilniejszych destynacji powiatu. Szczególnie bogata jest oferta eventowa kultury wysokiej. Wiodącym gestorem oferty w tej dziedzinie jest Filharmonia Pomorska im. Ignacego Jana Paderewskiego w Bydgoszczy. Organizuje ona festiwale oraz konkursy na międzynarodową skalę. Jednym z nich jest **Bydgoski Festiwal Muzyczny**. W tym roku festiwal pod hasłem *Klasyka i jazz* jest odbywa się już po raz pięćdziesiąty pierwszy. Wysoki poziom wykonawczy gwarantują zapraszani do Bydgoszczy wybitni artyści krajowi i zagraniczni. Kolejną imprezą z niemal pięćdziesięcioletnim rodowodem, organizowaną przez Filharmonię co trzy lata jest **Musica Antiqua Europae Orientalis**. To międzynarodowy festiwal muzyczny oraz kongres muzykologiczny, podczas którego prezentowane są dawne dzieła muzyczne pochodzące z krajów Europy Środkowej, Wschodniej i Bizancjum. Co trzy lata w mieście organizowany jest fortepianowy **Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. I. J. Paderewskiego**. W tym roku odbędzie się on po raz dziewiąty. Wydarzeniem na mniejszą skalę, które co roku odbywa się w bydgoskich zabytkowych kościołach jest **Akademia w Zabytkach Bydgoszczy**, czyli cykl koncertów organizowany przez Akademię Muzyczną im. F. Nowowiejskiego w Bydgoszczy. Innym festiwalem o zasięgu międzynarodowym jest funkcjonujący w Bydgoszczy od 2010 roku **Międzynarodowy Festiwal Sztuki Autorów Zdjęć Filmowych Plus Camerimage**, który odbywa się w budynku Opery Nova. To nie jedyne wydarzenie organizowane w tym miejscu. Co roku melomanów z całej Polski przyciąga **Bydgoski Festiwal Operowy**, który jest największym w skali regionu przeglądem sztuki baletowej i operowej. Oferta eventowa turystyki kulturowej nie kończy się na operze i filharmonii. Corocznie na przełomie września i października w Bydgoszczy można brać udział w teatralnym **Festiwalu Prapremier**, będący jedyną w Polsce prezentacją spektakli prapremierowych teatrów polskich i europejskich. Inną imprezą na skalę krajową w mieście jest **Ogólnopolski Festiwal Interpretacji Piosenki Aktorskiej**. Także filmy dokumentalne i reportaże mają swoją coroczną imprezę - **Międzynarodowy Festiwal Sztuki Reportażu Camera Obscura** będący przeglądem polskich i zagranicznych reportaży telewizyjnych i radiowych. W mieście odbywa się także przegląd filmów „nigdy nie widzianych” w Bydgoszczy - **Never seen in Bydgoszcz**.

W miejscowości organizowane są także eventy kultury masowej. Corocznie można uczestniczyć w **Bydgoskich Impresjach Muzycznych**, czyli międzynarodowym festiwalu taneczno-muzycznym, który ma za zadanie zaprezentować dorobek artystyczny młodziżowych zespołów wokalnych, instrumentalnych i tanecznych, pochodzących

z różnych krajów i kontynentów. Fanów twórczości Andrzeja Zauchy do Bydgoszczy przyciągnie zapewne Festiwal Pamięci Andrzeja Zauchy „Serca bicie”, podczas którego młodzi wokaliści prezentują utwory z repertuaru zmarłego artysty. Także współczesna sztuka uliczna w 2008 roku doczekała się swojego święta. Jest to **Bydgoszcz Buskers Festiwal** czyli **Międzynarodowe Spotkania Artystów Ulicznych**. Eventem wykorzystującym jeden z walorów Bydgoszczy – znanej jako miasto nad Brdą, jest **Bydgoski Festiwal Wodny Sterna na Bydgoszcz**. Ideą wydarzenia jest popularyzacja Bydgoskiego Węzła Wodnego oraz turystyki na wodach śródlądowych. Corocznie w Bydgoszczy i powiecie organizowane są jarmarki, podczas których można nabyć rękodzieło i produkty regionalne oraz posmakować tradycyjnych dań kuchni regionalnej. Najpopularniejsze to **Jarmark Świętojański** oraz **Jarmark Kujawsko-Pomorski**. W powiecie odbywa się także popularne **Święto Śliwki** w Strzelcach Dolnych. Wydarzenia te są jednocześnie destynacją wiejsko-kulturową. Ponadto w Bydgoszczy organizowane są takie eventy jak **Święto ulicy Gdańskiej**, **Święto ulicy Dworcowej** czy **Święto ulicy Cieszkowskiego**.

W powiecie organizowane są także inscenizacje historyczne, które mają drugorzędne znaczenie dla turystyki eventowej. Są to wydarzenia na skalę regionalną. Inscenizacje obejmują jednak różne okresy historyczne, mogą zainteresować więc pasjonatów tych epok. Najpopularniejsza jest rekonstrukcja **Bitwy pod Koronowem 1410** połączona z **Festynem Cysterskim**. Natomiast w zespole pałacowo-parkowym w Ostromecku prezentowana jest inscenizacja „*Jak to Szwed pod Bydgoszczą wojował*” czyli zdobycie i zajęcie Pałacu Dorpowskich w Ostromecku oraz walka między wojskami Czarneckiego a Szwedami, którzy bronili się w widłach Wisły i Brdy. W Ostromecku-Mozgowinie odbywa się także **Piknik Napoleoński** wraz z inscenizacją „*Szarża przez wieki*”. W styczniu w Bydgoszczy na terenie Makrum odbywają się także rekonstrukcje **Bydgoszcz 1945**, odnoszące się do wyzwolenia Bydgoszczy w 1945 roku. W Bydgoszczy odbywają się także rekonstrukcje wydarzeń historycznych organizowane okazjonalnie, np. nadania praw miejskich miastu z okazji 666-lecia urodzin Bydgoszczy.

Turystyka wiejsko-kulturowa

Turysta zainteresowany tą formą turystyki z pewnością znajdzie na terenie powiatu bydgoskiego wiele atrakcji. W mikroregionie znajduje się spora ilość wiejskich dworów i pałaców z XIX i XX wieku. Jest on także bogaty w wiejskie zabytkowe obiekty architektury sakralnej. W powiecie znajdują się także ruiny zamku.

Najważniejszym obiektem pałacowym w powiecie jest zespół pałacowo-parkowy w Ostromecku, pełniący funkcje rekreacyjno-kulturalne. Składa się z parku oraz z dwóch pałaców: „Starego” i „Nowego”. W obiekcie mieści się kolekcja współczesnego malarstwa polskiego i grafiki oraz zbiór fortepianów i pianin, głównie proveniencji polskiej. Innym obiektem architektury pałacowej w powiecie jest usytuowany w Brzozie – Chmielnikach pałacyk myśliwski z końca XIX wieku. W gminie Dobrcz w miejscowości Trzbień można zobaczyć także neoklasycystyczny XIX wieczny pałac z oficyną, a w miejscowości Kruszyn w gminie Sicienko eklektyczny pałac z parkiem krajobrazowym.

Pasjonaci architektury dworskiej będą usatysfakcjonowani jej mnogością na terenie powiatu. Są to obiekty XIX i XX wieczne, często z zachowanymi zespołami parkowymi. W gminie Białe Błota w miejscowości Lisi Ogon znajduje się dworek późnoklasycystyczny z tego okresu. Bogata w dwory jest gmina Dobrcz, gdzie można zobaczyć kilka dworów, z czego najciekawsze to pozostałości zespołu dworskiego z późnoklasycystyczną oficyną dworską w Karolewie oraz dwór z grotą „Bajka” z aleją kasztanową w miejscowości Gądecz. W Strzelcach Górnych znajduje się murowany przedstawiciel architektury dworskiej. Na terenie gminy są ulokowane także zespoły dworskie w Paulinach, Trzęsaczu i w Kotomierzu. Także gmina Koronowo ma na swoim terenie kilka dworów: w miejscowości Lucim, w Krąpiewie oraz zespół eklektycznego dworu w Hucie wraz ze stajnią i gorzelnią

z końca XIX wieku. Przez turystów rozpoznawalny jest dworek w Gościeradzu, wybudowany w latach 1931-34 dla Franciszki i Leona Wyczółkowskich, otoczony przez park z okazami starodrzewu. W gminie Sicienko znajdują się zabytkowe dwory w Mochlach (z aleją grabową), w Wojnowie (z parkiem), w Osówcu oraz w Słupowie. W gminie Osielsko można zobaczyć dwór w Żołędowie z pozostałościami parku krajobrazowego.

Drugorzędne znaczenie dla turystyki wiejsko-kulturowej w powiecie mają obiekty przemysłowe i techniczne, folwarki oraz chałupy. Zabytkowe chałupy i domy znajdują się w Łasku Wielkim, Łęgnowie, Makowiskach, Otorowie, Salnie, Strzelcach Dolnych, Dąbrowie Chełmińskiej. Wśród domów wiejskich na tym terenie należy wyróżnić dwa typy. W dolinie Wisły, w szczególności w gminie Solec Kujawski występują charakterystyczne domy kolonistów „holenderskich”. Na pozostałych obszarach natomiast znajdują się wiejskie chałupy nawiązujące do zabudowy Krajny. Do pierwszej grupy należy drewniany dom o konstrukcji zrębowej w Łęgnowie zbudowany w XVIII lub początkach XIX wieku. W gminie Koronowo zachowały się natomiast polskie, drewniane chałupy z XIX wieku. W miejscowości Lucim o konstrukcji zrębowej, a w miejscowości Mąkowsko sumikowo-łątkowej. Na uwagę zasługują także spichlerze w Otorowie i w Strzelcach Górnych, które należą do okazalszych budowli gospodarczych w powiecie. W Byszewie znajduje się XVIII wieczny spichlerz plebański.

Bardzo ciekawym obiektem w powiecie bydgoskim jest **skansen-rożen** w miejscowości Stopka gmina Koronowo gdzie prezentowane są przykłady architektury ludowej a przede wszystkim urządzenia i maszyny rolnicze, charakterystyczne dla regionu. Wyróżniającymi się elementami są: lokomobila, młocarnia, drewniane sanie, miechy kowalskie i siewniki. We wnętrzu sali umieszczono maszyny do szycia, rzeszota, cęgi, sierpy i radła. Do użytku gości oddano także chatę Krajeńską z XIX wieku.

Dla destynacji wiejsko-kulturowej ważnym elementem przyciągającym turystę są wiejskie kościoły. Powiat bydgoski jest bardzo bogaty w tego typu obiekty. Przeważają obiekty ceglane z XIX i XX wieku, w znacznej mierze wzniesione jako ewangelickie. Zachowały się też trzy kościoły drewniane, kościoły gotyckie z XIV i XV wieku, i kościoły barokowe z XVII i XVIII wieku. W gminie Dąbrowa Chełmińska znajduje się bodaj najwartościowszy z wiejskich obiektów sakralnych powiatu kościół pw. śś. Mikołaja, Stanisława Biskupa i Jana Chrzciciela wzniesiony w XV wieku, z wieżą barokową z lat 1763-64. W Boluminku można zwiedzić późnobarokowy kościół wybudowany w latach 1755-77, a wyposażeniem rokokowym. Wart zobaczenia jest gotycki kościół w Czarzu z XIII/XIV wieku, przebudowywany w XVIII, XIX i XX stuleciu z wyposażeniem barokowym. W Dąbrowie Chełmińskiej znajduje się ceglany neogotycki kościół pw. NMP Królowej Polski, zbudowany w XIX/XX wieku jako ewangelicki. W gminie Białe Błota można zobaczyć dwa obiekty murowane z czerwonej cegły: neogotycki Kościół pw. Matki Boskiej Bolesnej w Cielu zbudowany w 1896 roku jako ewangelicki oraz kościół pw. św. Kazimierza w Łochowie z 1902 roku, również jako ewangelicki. Także w Przyłękach można zwiedzić XX wieczny kościół pw. NMP Wniebowziętej. Najważniejsze obiekty sakralne w gminie Dobrcz to: XIX wieczny kościół pw. św. Wawrzyńca w Dobrczu; kościół pw. Matki Boskiej Królowej Polski z XX wieku; w Kozielcu drewniany kościół pw. Niepokalanego Poczęcia Marii Panny z początku XX wieku; w miejscowości Wudzyn XIX wieczny kościół pw. św. Barbary. Ważnym zabytkiem sakralnym w gminie jest drewniany XVII wieczny kościół we Włókach pw. św. Marii Magdaleny i św. Katarzyny z wyposażeniem barokowym. Najistotniejszym zabytkiem gminy Koronowo związanym z działalnością Cystersów na tym terenie jest zespół kościelny w Byszewie, w którego skład wchodzi: kościół pw. św. Trójcy, w obecnej formie pochodzący z XVII wieku, przebudowany w XVIII wieku, cmentarz przykościelny, dzwonnica-brama z elementami dawnego ogrodu oraz spichlerz plebański. Pozostałe zabytki sakralne wiejskie w gminie Koronowo to kościół pw. św. Michała Archaniola we Wtelnie z XVIII wieku, rozbudowany

w XIX wieku, z wystrojem barokowym; XX wieczny kościół pw. św. Piotra i Pawła w Wierzchucinie Królewskim; zespół kościoła pw. św. Anny w Łąsku Wielkim z XVIII wieku; kościół i cmentarz przykościelny pw. św. Wawrzyńca w Mąkowsku z XVIII wieku. Na terenie gminy Nowa Wieś Wielka znajdują się dwa XIX wieczne kościoły: ewangelicko-augsburski pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Nowej Wsi Wielkiej oraz pw. NMP Królowej Polski w Brzozie. Kolejny kościół drewniany zachował się w miejscowości Żołędowo w gminie Osielsko. Drugim zabytkiem tego typu w gminie jest kościół pw. Narodzenia NMP z XIX wieku z kostnicą oraz cmentarzem przykościelnym. Na terenie gminy Sicienko - Kruszyn, Nowa Dąbrówka, Sicienko oraz Samsieczno - znajdują się kościoły XIX wieczne oraz zbudowane na przełomie XIX i XX wieku. Kościół pw. św. Kazimierza w Kruszynie oraz kościół pw. św. Andrzeja Boboli w Sicienku to pierwotnie obiekty ewangeliczne.

Większość z wymienionych atrakcji jest w słabym stopniu udostępniana dla celów turystycznych. Zazwyczaj obiekty są zaniedbane i znajdują się w złym stanie technicznym. Dwory znajdujące się w posiadaniu osób prywatnych popadają w ruinę i nie często nie ma możliwości ich zwiedzenia. Kościoły są zamknięte, wnętrza większości z nich można podziwiać przez kraty lub wcześniej umówić się w tym celu z proboszczem. Wytrwały turysta zdoła jednak dotrzeć do tych obiektów oraz dostrzec ich walory.

Turystyka miejska

Bogactwo powiatu w szereg zabytków predestynuje ten obszar do stania się miejscem rozwoju turystyki miejskiej. Mikroregion obejmuje trzy miasta: Bydgoszcz, Koronowo, Solec Kujawski. We wszystkich miastach zachowały się zabytkowe układy urbanistyczne. W Bydgoszczy do dnia dzisiejszego Stare Miasto zachowało średniowieczny układ urbanistyczny z czworobocznym rynkiem w centrum i ulicami odbiegającymi od niego pod kątem prostym. Bardzo dobrze zachowany jest także średniowieczny układ urbanistyczny Koronowa. Także w Solcu Kujawskim zachował się historyczny układ przestrzenny miasta z czworobocznym rynkiem i ulicami wybiegającymi z jego narożników oraz traktem trasą przelotową na osi wschód-zachód. Ponadto w Bydgoszczy zachował się nie tylko układ urbanistyczny, ale też fragmenty murów obronnych wzniesionych na początku XV wieku.

Niewątpliwym atutem Bydgoszczy i sporą atrakcją turystyczną ulokowaną w zakolu Brdy jest Wyspa Młyńska, gdzie został zachowany historyczny układ przestrzenny z kompleksem budynków młyńskich i spichrzy z XIX wieku z brukowaną ulicą Mennica. Wyspa Młyńska stanowi obecnie centrum rekreacyjno-kulturowe miasta. W latach 2005-2012 dokonano rewitalizacji tej przestrzeni, która polegała na renowacji obiektów zabytkowych oraz budowie struktury rekreacyjnej Wyspy i jej najbliższego otoczenia. Funkcje rekreacyjne pełni obszerna łąka, plaża miejska oraz plac zabaw dla dzieci. Funkcje kulturalne natomiast amfiteatr ukierunkowany na rzekę Brdę oraz szereg obiektów zabytkowych, które znajdują się w gestii Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego. W Koronowie miłośników tego rodzaju architektury może przyciągnąć ratusz miejski z połowy XIX wieku, zbudowany w stylu klasycystycznym. W Bydgoszczy istnieje natomiast szereg zabytkowych budynków użyteczności publicznej. Najważniejsze to: Dawne Kolegium Jezuickie obecny Urząd Miejski wzniesiony w latach 1644-53, później wielokrotnie przebudowywany; XVIII wieczna Miejska Biblioteka Publiczna w stylu klasycystycznym; neogotycki kompleks zabudowań Poczty Głównej z lat 1883-85; eklektyczny hotel „Pod Orłem” zbudowany pod koniec XIX wieku według projektu Józefa Świącickiego; Hala Targowa zbudowana w 1904 roku, łącząca elementy neogotyckie z modernistycznymi; modernistyczny Powszechny Dom Towarowy zbudowany w 1911 roku; budynek Filharmonii Pomorskiej zbudowany w latach 1954-58 według projektu Stanisława Klajbora; budynek dawnej Dyrekcji Kolei z końca XIX wieku, zbudowany w stylu manieryzmu niderlandzkiego. Lista zabytkowych obiektów tego typu na terenie Bydgoszczy nie jest jeszcze zamknięta. Wymienione zostały jedne z najbardziej

istotnych. Na terenie wszystkich trzech miast znajdują się także zabytkowe kościoły. Poza wspomnianymi wyżej obiektami zabytkowymi ciekawym założeniem jest neoklasycystyczny zespół klasztorny misjonarzy z kościołem pw. św. Wincentego a'Paulo w Bydgoszczy, budowany przez piętnaście lat od roku 1924 do 1939, wzniesiony jako pomnik wdzięczności Opatrzności Bożej za Powrót Pomorza do Polski. Atrakcyjność turystyki miejskiej zdecydowanie podnoszą organizowane na szeroką skalę eventy kulturowe, oferta muzealna oraz obecność obiektów industrialnych, które zostały omówione w odpowiednich działach. W Bydgoszczy jest także rozwinięta oferta shoppingowa.

Turystyka muzealna

W powiecie funkcjonuje wiele placówek muzealnych o zasięgu regionalnym, lokalnym oraz miejscowe izby pamięci. W większych placówkach oferta przewodnicka jest dość dobrze rozwinięta, zazwyczaj jest w nich dostępny przewodnik stały lub istnieje możliwość zamówienia przewodnika obiektowego wraz z oprowadzaniem w językach obcych (niemal wszędzie oprowadzanie w języku angielskim nie stanowi problemu, bardziej uboga jest natomiast oferta w języku niemieckim). W każdym większym muzeum powiatu można zaopatrzyć się w foldery i broszury. Najobszerniejsza jest oferta muzealna miasta Bydgoszczy, gdzie można zwiedzić placówki muzealne o zarówno o znaczeniu regionalnym jak i lokalnym. Wśród nich znajdują się galerie sztuki, jak i obiekty związane z wojskowością, oświatą czy obiektami przemysłowymi i technicznymi.

Największym kompleksem muzealnym jest Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego, które składa się z kilku obiektów. Większość z nich jest usytuowana na Wyspie Młyńskiej. W tzw. „Białym spichrzu” znajdują się zbiory archeologiczne muzeum, natomiast w tzw. „Czerwonym spichrzu” Galeria Sztuki Nowoczesnej. Na obszarze Wyspy Młyńskiej jest też budynek Europejskiego Centrum Pieniądza oraz Dom Wyczółkowskiego. Nieopodal, w zabytkowych spichlerzach przy ulicy Grodzkiej znajdują się cztery działy: Dział Historii, Dział Grafiki, Dział Etnografii oraz Dział Muzyczny. Muzeum Okręgowe ma pod swoim patronatem także Exploseum – dział Architektury Przemysłowej. Obecnie w muzeum znajdują się wystawy stałe i czasowe. Wystawy stałe to: „Mennica bydgoska”, „Twórczość Leona Wyczółkowskiego (1852-1936)”, „Galeria Sztuki Nowoczesnej”, „Bydgoscy mistrzowie malarstwa”, „Od Starego Rynku do placu Wolności. Spacer ulicami międzywojennej Bydgoszczy”, „Bydgoszcz - kruchy miasta”, „W grodzie Bydgosta. Tajemnice życia wczesnośredniowiecznych mieszkańców Bydgoszczy i okolic”. Exploseum - Centrum techniki wojennej DAG Fabrik Bromberg, jest obiektem, który należy wyodrębnić jako miejsce, w którym produkowano materiały wybuchowe dla celów militarnych III Rzeszy. Jest to skansen architektury przemysłowej wraz z podziemną trasą turystyczną. Ekspozycje muzealne znajdują się w budynkach siedmiu budynków fabrycznych. Ekspozycja składa się z dziesięciu bloków tematycznych, w których prezentowana jest m.in. biografia założyciela firmy Artura Nobla, DAG w latach 1933-45, profil produkcyjny oraz tajniki produkcji nitrogliceryny, historia broni i uzbrojenia, historia prochu czarnego oraz nowoczesnych materiałów wybuchowych XIX i XX wieku, działalność konspiracyjno-sabotażowa polskich robotników przymusowych oraz działalność Armii Czerwonej na ziemiach polskich. Dodatkową atrakcją są Explonaty, czyli przedmioty znalezione w ramach wykopaliisk. Exploseum jest interesujące także z punktu widzenia turystyki industrialnej i militarnej. Ze sztuką współczesną jest związana Galeria Miejska BWA. Prezentowane są tu dzieła współczesnych artystów Polskich oraz zagranicznych, w tym grup artystycznych. W ostatnim czasie odbyła się wystawa islandzkiej grupy artystycznej Start Art oraz wystawa współczesnej sztuki Japonii. Poza W mieście funkcjonuje także Muzeum Oświaty Ziemi Bydgoskiej, z czterema ekspozycjami stałymi: "Szkoła sprzed lat", "Losy nauczycieli bydgoskich w latach 1939-1945", "Szkice z dziejów oświaty" i "Tradycje związkowe pracowników oświaty". Ciekawym obiektem dla turystów kulturowych zainteresowanych

militariami jest Muzeum Wojsk Lądowych w Bydgoszczy, które poza wystawą stałą i wystawami czasowymi oferuje także możliwość zwiedzenia wystawy plenerowej, zawierającej egzemplarze ciężkiego sprzętu wojskowego. Muzeum prezentuje wojskowe dzieje Pomorza i Kujaw, gromadzi zabytki militarne takie jak broń strzelecka, broń biała, sprzęt pancerny oraz pojazdy wojskowe. W powiecie istnieją przykłady placówek muzealnych o oryginalnym profilu. Jednym z nich jest Muzeum Fotografii, które stanowi integralną część Akademickiej Przestrzeni Kulturalnej. Działalność muzeum to prezentacja bogatych zbiorów aparatów fotograficznych, powiększalników oraz sprzętu filmowego, z atelier, w którym można wykonywać zdjęcia w świetle żarowym i błyskowym oraz ciemnia fotograficzna, gdzie odbywają się zajęcia z zakresu fotografii czarno-białej, przetworzeń i technik specjalnych oraz eksperymentów w fotografii kolorowej. W Bydgoszczy działa też unikatowe prywatne Muzeum Mydła i Historii Brudu. Idea placówki polega na bezpośrednim kontakcie z eksponatami. Można tu spróbować prania na tarze, a w czasie warsztatów wytworzyć własne mydło, które zwiedzający po wyjściu z muzeum zabiera ze sobą.

W mieście funkcjonują także lokalne izby pamięci. Dwie z nich są związane z działalnością znanych osób (Adama Grzymały Siedleckiego i Marszałka Józefa Piłsudskiego), jedną poświęcono miejskiej kolei – jest to Izba Tradycji Bydgoskich Dróg Żelaznych zlokalizowana w budynku stacji kolejowej Bydgoszcz Wschód. Natomiast z Bydgoskim Węzłem Wodnym wiąże się działalność muzeum Kanału Bydgoskiego. Do tej grupy zalicza się także Muzeum Wodociągów utworzone w wodociągowej wieży ciśnień oraz w Hali Pomp znajdującej się na terenie ujęcia wody „Las Gdański”. Przedmiotem ekspozycji muzeum jest architektura przemysłowa przełomu XIX i XX wieku. Wszystkie trzy placówki stanowią ciekawe punkty także dla turystów uprawiających turystykę industrialną. Z kolei osoby zainteresowane dziejami sportu w Bydgoszczy mogą udać się do Galerii Sportu Bydgoskiego, gdzie od września 2013 roku można obejrzyć podziwiać wystawę „Bydgoszcz na kołach” prezentującą osiągnięcia bydgoskich sportowców związanych z kolarstwem, żużlem i rajdami samochodowymi. W godzinach otwarcia apteki „Pod Łabędziem” można zapoznać się ze zbiorami Muzeum Farmacji, w którym znajdują się eksponaty związane z historią farmacji i medycyny.

Mniej interesująca jest oferta muzealna miasta Koronowo, w którym można zobaczyć znajdującą się przy Punkcie Informacji Turystycznej, regionalną izbę pamięci. Pod względem turystyki muzealnej dużo bardziej interesującą ofertę posiada Solec Kujawski, w którym znajdują się aż trzy placówki muzealne. Największa z nich jest Muzeum Solca im. księcia Przemysła. Wystawa stała prezentuje dzieje miasta i okolic od prehistorii do końca XX wieku. Ekspozycja zawiera także informacje o szlakach turystycznych znajdujących się na terenie miasta i gminy Solec Kujawski, jest więc szczególnie interesująca dla osób odbywających podróże kulturowe. Drugą placówką muzealną jest Muzeum Ziemi Im. Karola Sabatha, będące jedną z atrakcji Parku Jurajskiego. Muzeum posiada jedną z największych w Polsce kolekcję skamieniałości, a także rekonstrukcje prehistorycznych zwierząt. W Solcu Kujawskim funkcjonuje także Muzeum przy Ochotniczej Straży Pożarnej. W Bydgoszczy organizowana jest zarówno Europejska Noc Muzeów, jak i Bydgoska Noc Muzealna w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa. Wydarzenia te cieszą się dużą popularnością wśród mieszkańców regionu.

Placówki muzealne znajdują się także w miejscowościach gminnych. Jedną z nich jest ulokowane w gminie Dobrcz muzeum regionalne założone przez Bronisława Zamojdzina w Karolewie. Placówka mieści się w dawnej oficynie dworskiej, a w jej wnętrzach eksponowane są narzędzia rolnicze, meble i wyposażenie wnętrz mieszkalnych, zbiory broni palnej, znaleziska archeologiczne, numizmaty oraz sztandary organizacji rolniczych. W miejscowości Stopka w gminie Koronowo znajduje się prywatna placówka typu skansenowskiego opisana w rozdziale o atrakcjach turystyki wiejsko-kulturowej.

Turystyka industrialna

Na terenie powiatu znajduje się kilka obiektów atrakcyjnych z punktu widzenia turystyki industrialnej. Należą do nich dwa zabytkowe mosty kolejowe: most kolejki wąskotorowej nad Brdą w Koronowie (najprawdopodobniej najwyższy na świecie most kolejowy na tor o szerokości 600 mm), oraz łukowy ceglano-kamienny wiadukt kolejowy nad rzeką Krzemionką w Buszkowie. W tej grupie należy wymienić wspomniane wyżej zakłady zbrojeniowe z czasów III Rzeszy. Dużą wartość posiada szereg obiektów hydrotechnicznych związanych z Kanalem Bydgoskim (Nowy i Stary). Składa się on z szlaku wodnego z urządzeniami hydrotechnicznymi, budynków maszynowni, sterowni, obsługi oraz tzw. „domów śluzowego”. Obecnie Zespół stanowi unikatowy przykład możliwości hydrotechnicznych wieku XVIII. W samej Bydgoszczy listę zabytków industrialnych uzupełniają: zabytkowa wieża ciśnień, zespół budynków stacji wodociągów, budynki dawnych zakładów mięsnych oraz spichlerze, wytwórnia Wód Stołowych, a także dawna cegielnia przy ulicy Fordońskiej oraz fabryce „Kabel” z zachowanym oryginalnym układem architektonicznym.

Innym typem licznie reprezentowanych atrakcji turystyki przemysłowej są młyny. Jednym z nich jest „Diabelski młyn” w Koronowie - młyn wodny z połowy XIX wieku o drewnianej konstrukcji szkieletowej wypełnionej cegłą. Bardziej reprezentacyjne młyny są usytuowane nad rzeką Brdą w obszarze miasta Bydgoszczy. Na Wyspie Młyńskiej znajdują się dwa obiekty: kompleks Młynów Rothera i Młyn Camphausena. Trzeci to Młyn Baerwalda - obecny hotel „Słoneczny Młyn”. Najbardziej znanym zabytkiem z tej grupy są Młyny Rothera zbudowane w połowie XIX wieku. Z kolei Młyn Camphausena to budynek nazywany dzisiaj „Czerwonym Spichrzem”. Murowany z cegły czterokondygnacyjny budynek, w którym obecnie mieści się Dział Sztuki Współczesnej Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego.

Atrakcją najczęściej kojarzoną z Bydgoszczą, znajdującą się nawet w logo miasta jest zespół trzech szachulcowych spichlerzy wybudowanych na przełomie XVIII i XIX wieku przez kupca Samuela Gotloba Engelmana. Także na Wyspie Młyńskiej usytuowano dwa spichrze przy ulicy Mennica. Jeden z nich to tzw. „Biały Spichrz” zbudowany w końcu XVIII wieku, gdzie obecnie mieści się Dział Archeologii Muzeum Okręgowego. Zabytki techniki związane z wodociągami i kanalizacją to zespół budynków stacji wodociągów „Las Gdański” oraz wieża ciśnień w Bydgoszczy, będące elementami składowymi Muzeum Wodociągów w Bydgoszczy. W Łęgnowie znajduje się wodociągowa wieża ciśnień pochodząca prawdopodobnie z okresu II wojny światowej.

Pozostałe przykłady architektury industrialnej w powiecie to zespół wytwórni wód stołowych „Ostromecko” z przełomu XIX/XX wieku, na który składa się budynek produkcyjny, budynek mieszkalno-administracyjny i mur oporowy oraz dawne zakłady mięsne przy ulicy Jagiellońskiej powstałe na przełomie XIX i XX wieku. W Bydgoszczy zachowały się także trzy kolejowe wieże ciśnień.

Wiele budynków industrialnych w Bydgoszczy jest adaptowanych na muzea i restauracje. Spichrz „Biały” i „Czerwony” są budynkami należącymi do Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego, podobnie spichlerze przy ulicy Grodzkiej. Muzeum ma pod swoją pieczę także DAG Fabrik Bromberg czyli Exploseum wraz z podziemną trasą turystyczną. W Wieży Ciśnień mieści się teraz Muzeum Wodociągów. W Młynie Baerwalda mieści się obecnie hotel „Słoneczny Młyn”. Pojawiły się także podobne plany co do Młynów Rothera, jednak dotychczas ich nie zrealizowano. W spichrze przy ul. Stary Port działa restauracja „Stary Port”, a w spichrze przy ulicy Młyńskiej „Karczma Młyńska”. Jeden z budynków został zaadaptowany na cele religijne. W spichrze przy ulicy Nowy Rynek 5 mieści się cerkiew prawosławna pw. św. Mikołaja. Budynki dawnej Rzeźni Miejskiej w Bydgoszczy stanowią natomiast część kompleksu handlowego Focus Mall. Stara cegielnia natomiast została zaadaptowana i pełni teraz funkcje produkcyjne. Na promocję

turystyki industrialnej w powiecie pozytywny wpływ mają także trwające w Bydgoszczy zaawansowane prace nad stworzeniem przemysłowego szlaku kulturowego.

Turystyka pielgrzymkowa i religijna

Dla osób uprawiających turystyka pielgrzymkową i sakralną powiat bydgoski nie jest destynacją pierwszorzędą. Jednakże, jak da się zauważyć, Sanktuarium Matki Bożej Pięknej Miłości w bydgoskiej farze jest miejscem, które przyciąga nie tylko turystów, ale także pątników. Kolejnym ważnym sanktuarium w powiecie jest Kalwaria Bydgoska. Dla wiernych atrakcyjne są przede wszystkim odprawiane w tym miejscu Stacje Drogi Krzyżowej oraz coroczne Misterium Męki Pańskiej. Mniej znaczącym jest sanktuarium Nowych Męczenników, które zapewne przyciąga skromną grupę pątników. Dla osób uprawiających turystykę religijną miejscem wartym zobaczenia może być zapewne XX wieczny zespół Bazyliki pw. św. Wincentego a' Paulo i Klasztoru Misjonarzy, który w 1997 roku przez Jana Pawła II został podniesiony do rangi Bazyliki Mniejszej. Z turystyką pielgrzymkową wiąże się również fakt, że we wsi Salno (gmina Koronowo) urodził się Franciszek Dachtera, polski duchowny i błogosławiony.

Turystyka biograficzna

Omawiany obszar można uznać za ciekawy pod względem turystyki biograficznej. Z Bydgoszczy wywodzi się słynny kryptolog Marian Rejewski, który złamał kod niemieckiej maszyny szyfrującej „Enigma” i przyczynił się do zwycięstwa państw koalicji antyhitlerowskiej w czasie II wojny światowej. Na ścianie kamienicy przy ulicy Gdańskiej 2 widnieje tablica upamiętniająca miejsce urodzenia Rejewskiego, a przy ulicy Gdańskiej wzniesiono pomnik naukowca zwany „ławeczką Mariana Rejewskiego”, który odsłonięto w stulecie jego urodzin. Kolejną osobą związaną z powiatem jest malarz Leon Wyczółkowski. Największa kolekcja jego dzieł (ponad 400 prac) znajduje się w nazwanym jego imieniem Muzeum Okręgowym w Bydgoszczy, gdzie po jego śmierci przekazała je żona Franciszka. Zbiory te są prezentowane na Wyspie Młyńskiej, gdzie znajduje się Dom Wyczółkowskiego - budynek wchodzący w skład zespołu muzealnego, którego wystrój zaaranżowano na dworek artysty. Leon Wyczółkowski przez pewien czas mieszkał w dworze w Gościeradzu, gdzie urządził pracownię i inspirował się otaczającą go przyrodą. Na cmentarzu przy kościele we Wtelnie znajduje się grób artysty, z zamieszczoną na zewnętrznej ścianie kościoła tablicą pamiątkową. Przez miejscowość przechodzi także żółty szlak turystyczny imienia artysty. Trzecią osobą związaną z losami Bydgoszczy jest wybitny prezydent miasta, Leon Barciszewski Jego pamięci poświęcona jest tablica pamiątkowa na kamienicy przy ulicy Wały Jagiellońskie. W budynku tym, w latach 1932-1939, prezydent mieszkał wraz z rodziną. W mieście znajduje się także pomnik poświęcony Barciszewskiemu, odsłonięty w pięćdziesiątą rocznicę jego śmierci. Miejscem, w którym pierwotnie znajdował się spizowy posąg był skwer przy ulicy Mostowej, nazwany imieniem Leona Barciszewskiego. W 2007 roku pomnik został przeniesiony na Wełniany Rynek. Kolejną osobą związaną z nurtem turystyki biograficznej jest pisarz i krytyk literacki oraz teatralny, Adam Grzymała-Siedlecki. Przez wiele lat był związany z Bydgoszczą, w której mieszkał w latach 1945-1967 oraz z Biblioteką Miejską w Bydgoszczy, której podarował pokaźną kolekcję dokumentów i pozycji książkowych. W dawnym mieszkaniu pisarza Adama Grzymały-Siedleckiego przy ulicy Libelta, znajduje się Izba Pamięci poświęcona artyście wraz z tablicą pamiątkową umieszczoną na ścianie kamienicy.

Potencjalne atrakcje pozostałych form turystyki kulturowej

Wyniki przeprowadzonej waloryzacji pozwalają uznać powiat bydgoski za w pewnym stopniu interesujący z punktu widzenia **podróży tematycznych**. Jego walorem są obiekty pocysterskie Konarzewa, Byszewa i Wierzchucina, wchodzące w skład przebiegającego przez

gminę Koronowo Szlaku Cysterskiego. Możliwa jest także podróż tematyczna do XIX i XX wiecznych pałaców i dworów, lub do obiektów mennonickich. Z perspektywy uprawiania **turystyki militarnej** poza bydgoskim Exploseum interesujący wydaje się tajny obiekt wojskowy – bunkier Krąpiewo w gminie Koronowo, oraz skansen historyczno-wojskowy w Kruszynie, eksponujący fragment polskiej linii obronnej z 1939 roku, na który składa się schron obserwacyjny oraz okopy ze stanowiskami strzeleckimi. Ponadto w reliktyw średniowiecznej architektury militarnej w powiecie zachowały się ruiny zamku w Nowym Jasińcu oraz pozostałości murów miejskich w Bydgoszczy. Powiat może być w pewnym stopniu interesujący dla osób zainteresowanych turystyką **kulturowo-przyrodniczą**. W granicach Bydgoszczy mieści się bowiem ogromny Leśny Park Kultury i Wypoczynku. W swojej ofercie ma ZOO oraz Ogród Botaniczny. Miasto jest także bogate w parki, nierzadko znajdują się w nich obiekty sztuki (park Kazimierza Wielkiego – fontanna „Potop” czy park Jana Kochanowskiego z rzeźbą „Łucniczki”). Na terenie powiatu znajdują się fragmenty Zespołu Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego, pięć stref krajobrazu chronionego oraz kilka rezerwatów przyrody, w które szczególnie bogata jest gmina Dąbrowa Chełmińska. Ofertę kulturowo-przyrodniczą tworzą także zespoły pałacowo-parkowe i dworsko-parkowe, które są zazwyczaj porośnięte przez Pomniki Przyrody (największe założenie parkowe znajduje się przy pałacu w Ostromecku). Nową i nie do końca rozwiniętą formą turystyki kulturowej jest **tanatoturystyka**, której zwolennicy mogą być zainteresowani przede wszystkim miejscami masowej zagłady. Najbardziej znanym miejscem tego typu jest Dolina Śmierci w Bydgoszczy. W gminach jest też wiele innych miejsc upamiętniających ofiary mordów dokonanych przez hitlerowców (lasy koło Tryszczyzna, Las Gdański). Ofiary są upamiętnione sporą ilością pomników (Pomnik Walki i Męczeństwa w Bydgoszczy). W Bydgoszczy znajduje się wiele cmentarzy, jednak ze względu na pochówki znanych osób oraz zabytkowe nagrobki można wyróżnić dwa szczególnie ważne - tzw. Starofarny i Nowofarny. Warto zobaczyć także cmentarz przy kościele pw. św. Stanisława Biskupa w Solcu Kujawskim. Z turystyką **sentymentalną** wiążą się: cmentarz żydowski w Koronowie, cmentarze niemieckie (np. w Koronowie, Solcu Kujawskim), cmentarz mennonicki (Otorowo).